

LJUBLJANSKI ZVON

*Mesečnik
za književnost
in prosveto*

XLII. LETNIK 1922 6. ŠTEVILKA

IZDAJA TISKOVA ZADRUGA V LJUBLJANI

Vsebina junijskega zvezka:

1. France Veber: O umetniškem ustvarjanju	321
2. Juš Kozak: Tehnica. (Konec prihodnjič.)	332
3. Ivan Lah: Angelin Hidar. (Dalje prihodnjič.)	343
4. Pastuškin: Pesmi (Nova sfinga. — Bližajočim se srcem. — Poln solnca. — Blagi večeri.)	352
5. Ivan Zorec: Beg Bukovac. (Konec prihodnjič.)	354
6. A. Debeljak: Gustav Flaubert. (Konec prihodnjič.)	358
7. Marija Kmetova: Pogovor	362
8. Zvonimir Kosem: Avrelija	368
9. Janko Glaser: Elegija	371
10. Književna poročila	372
A. Funtek: Fr. Milčinski: Drobiž. — A. Pirjevec: Začetki Slovenske Maticе. — A. Funtek: Pravlјice. — Dr. R. Molč: Dr. Fr. Ilešič: Vežbenica hrvatskosrbskega jezika za srednje in njim slične šole. — J. A. G.: Pogonowski Jerzy: Twórczość Milana Begovića. — Ivan Zorec: U. Donadini: Kroz šibe.	
11. Kronika	379
Juš Kozak: Drama. — Čehi in Slovenci.	
12. Nove knjige	383

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 60 Din,
za pol leta 30 Din, za četrť leta 15 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 7 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo se nahaja
v Prešernovi ulici 54.

Last in založba «Tiskovne zadruga», z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

France Veber:

O umetniškem ustvarjanju.

(Donesek k analitiki umetniškega doživljanja.)

Umetniško ustvarjanje in znanstvena psihologija.

risati hočem neke strani umetniškega doživljanja, ki se mi zde važne za točnejše umevanje tudi drugih psiholoških pojavov. Na morebitni ugovor, da kot neumetnik nisem kompetenten, govoriti o umetniškem doživljanju, odgovarjam v prvi vrsti tole: umetniško doživljanje je vsekakor psihološki pojav, čigar analiza spada torej pod jurisdikcijo psihologije. To ne velja samo o kakih posameznih doživljajih ustvarjajočega umetnika, temveč vseskozi tudi o onem kompleksu, ki ga nazivljemo «umetniško ustvarjanje». Naj bo ta pojav karkoli, gotovo ga ne gre istovetiti s katerimikoli fizikalnimi dogajanjem; bistveno jedro tega pojava je iskati v umetnikovi duševnosti, to je v izvestnih njegovih psiholoških dispozicijah in v njegovih iz teh dispozicij izvirajočih doživljajih. Kdor si odmisli to specifično psihološko ozadje umetniškega ustvarjanja, za tega mora tudi ta izraz izgubiti vsak poseben pomen, ker bi se v tem slučaju moralo to ustvarjanje v resnici istovetiti le s procesi, ki stoje na isti stopnji kakor katerikoli drugi zgolj fizikalni procesi. Že dejstvo samo, da se o umetniškem ustvarjanju more govoriti le pri gotovih **subjektih**, dokazuje, da gre pri analizi tega pojava v prvi vrsti za analizo izvestnega doživljanja.¹ Če je temu tako, tedaj pa je le psihologija poklicana, orisati jedro tega pojava.

¹ Da se umetniško ustvarjanje baš po svojem psihološkem ozadju razlikuje od drugih zgolj fizičnih pojavov, sledi naknadno še iz dejstva, da je za vsako tako ustvarjanje od strani umetnika neobhodno potrebno izvestno doživljanje (ne samo golo predstavljanje, temveč tudi n. pr. izvestno mišljenje, čustvovanje in stremljenje); kdor hoče umeti to ustvarjanje, mora v prvi vrsti umeti odgovarjajoče doživljanje umetnika, in kdor hoče to ustvarjanje razlikovati od drugih pojavov, mora v prvi vrsti izkušati, da najde razlike tega umetniškega doživljanja od drugih doživljanj.

Seveda bi lahko še kdo ugovarjal, da psihologija kljub temu ne more podati zadovoljive analize umetniškega ustvarjanja, ker bi v tem slučaju moral psiholog sam biti obenem ustvarjajoč umetnik: le v tem slučaju bi mu namreč iz lastne izkušnje bilo znano vse ono doživljanje, ki tvori v svoji celokupnosti jedro umetniškega ustvarjanja. Kakor pa ustvarjajoči umetniki po navadi niso znanstveni psihologi, tako tudi znanstveni psihologi po navadi niso ustvarjajoči umetniki in v kolikor to niso, jim kljub omenjenemu psihološkemu ozadju umetniškega ustvarjanja ta pojav ostane in mora ostati neznan. Saj je vendar znano, da more psiholog o kateremkoli doživljanju govoriti navsezadnje le na podlagi lastne izkušnje, kakor velja sploh načelo, da moremo o doživljanjih kateremkoli druge osebe vedeti karkoli le na podlagi lastnega doživetja, to je: le po analogiji naše lastne duševnosti. Jaz torej, ki nisem ustvarjajoč umetnik, že načelno ne morem podajati zadovoljive analize umetniškega ustvarjanja.

Temu ugovoru se pridružujem samo v toliko, da moremo o duševnosti druge osebe govoriti nazadnje v resnici le po analogiji tega, kar de facto sami doživljamo. Da pa iz tega še daleko ne sledi, da bi torej psiholog znanstvenik, ki sam ni ustvarjajoč umetnik, ne mogel podajati analize takšnega doživljanja, ki mu je samemu po gotovih straneh tuje, dokazuje že primer dobrega sodnika, duhovnika, pedagoga in drugih takih oseb, ki v danem slučaju prav dobro umevajo in tako rekoč po svojem poklicu morajo umevati tudi ono notranjost drugih oseb, ki jim je po vseh svojih straneh prav za prav tuja: sodnik, ki sam ni zločinec, pa mora v danem slučaju vendar imeti in tudi ima sposobnost «vživeti se» v duševnost kakega in eventuelno najhujšega zločinca. Isto velja za duhovnika in pedagoga, ki morata tudi imeti sposobnost, umevati notranjost njima v duhovno oskrbstvo poverjenih oseb in najsi so te osebe od njiju samih še tako različne. Ti primeri kažejo jasno, da je kljub omenjenemu načelu umevanje še tako različne tuje duševnosti vendarle možno. Nastane torej le vprašanje, kako si lahko ta fakt tudi teoretično razlagamo.

Kakor zunanja, tako sestoji tudi notranja, duševna narava iz gotovih **elementov**,² ki so sami povsod enaki. Taka elementarna doživljanja so torej lastna vsem subjektom ali vsaj subjektom ene vrste, n. pr. ravno človeku. Med temi psihičnimi elementi so

² Pod psihičnimi elementi razumevam taka doživljanja, ki se v nobenem zmislu ne dajo reducirati na katerakoli druga doživljanja in ki torej v tem zmislu niso kompleksnega značaja. Nekaj takih elementov sem navedel v svojem «Uvodu v filozofijo».

tudi takšni, ki jih doživljajo le nekateri subjekti. Tudi o teh elementih pa velja, da so kot elementi enaki pri vseh subjektih, ki jih doživljajo. Vidi se takoj, da se zgorajšnji ugovor ne more tikati v tem zmislu elementarne duševnosti, po kateri se subjekt ne loči od subjekta, vsaj v kolikor je njegova duševnost zgrajena na ravno teh elementih. V kolikor velja to za psihologa znanstvenika in ustvarjajočega umetnika, lahko od te strani tudi ta subjekta drug drugega umevata. Pač pa se obenem vidi, da je vsako takšno medsebojno umevanje dveh subjektov v toliko izključeno, v kolikor gre pri tem za umevanje psihičnih elementov, ki pripadajo notranjosti subjekta A, ne pa oni subjekta B. Ako je neka oseba po svoji notranjosti glede gotovih strani te notranjosti tudi v elementarnem zmislu besede od nas različna, tedaj je pač za nas katerokoli umevanje teh strani njene duševnosti vnaprej izključeno: te strani ostanejo za nas v tem slučaju le prazen abrakadabra, vsaj tako dolgo, dokler se iz katerihkoli razlogov tudi v naši notranjosti ne pojavijo isti elementi. Zgorajšnji ugovor bi veljal torej od te strani le pod pogojem, da zadeva omenjeno psihološko ozadje umetniškega ustvarjanja psihične elemente, pripadajoče le duševnosti umetnika, ne pa oni navadnega psihologa znanstvenika. Ako pa to ne velja, to je, ako gre pri tem ustvarjanju za psihične **komplekse**, tedaj izgubi ta ugovor že precej na svoji ostrini.

Toda naše načelo o dojemanju tuje duševnosti ne velja samo za psihične elemente, temveč — strogo vzeto — tudi za psihične komplekse. Četudi je neki subjekt A v elementarnem zmislu enak subjektu B, mu vendar ostanejo in morajo ostati popolnoma tuji vsi oni psihični kompleksi subjekta B, ki jih sam v **nikakem zmislu** ne doživlja. Situacija je tukaj le v toliko drugačna, da se za umevanje tujih psihičnih kompleksov gotovo ne zahteva doživljanje povsem **istih**, vsekakor pa vsaj več ali manj **podobnih** kompleksov. V tem stiku pa moram opozoriti ponovno na ono fundamentalno razliko v vsem našem doživljanju, ki sem jo drugod (n. pr. v svojem «Uvodu v filozofijo», še točneje pa v svojem «Sistemu filozofije I.») označil kot razliko med **pristnim** in **nepristnim** doživljanjem. Ta razlika se tiče dvojnega načina kateregakoli, elementarnega ali kompleksnega doživljanja, v tem zmislu namreč, da je n. pr. naše gledanje barve ali poslušanje glasu pristno, kadar gledamo in poslušamo tako rekoč z odprtimi očmi in ušesi, nepristno pa, kadar doživimo to gledanje ali poslušanje, recimo v spominu, fantaziji itd. Ravno tako je naše

mišljenje pristno, kadar ga doživljamo v zmislu tako zvanega lastnega prepričanja, nepristno pa, kadar doživljamo eventuelno iste misli, čitajoč kak roman, ali kadar in v kolikor le umevamo neki stavek, ne da bi sami bili prepričani o njegovi vsebini itd. Isto velja tudi za vsa druga naša doživljanja in se obenem vidi, da tukaj ne gre za razlike v tem, kaj gledamo, poslušamo, mislimo, želimo, cenimo, temveč le zato, na kakšen način nekaj gledamo, mislimo itd., t. j. ali na pristen ali na nepristen način. V zvezi z omenjenimi psihičnimi elementi bi bilo še reči, da je katerokoli nepristno doživljanje takih elementov od strani katerihkoli subjektov možno le na podlagi prejšnjega pristnega doživljanja istih elementov. Kdor še ni nikdar na pristen način slišal nobenega elementarnega glasu ali kdor še ni nikdar na pristen način videl nobene posamezne barve, zanj je tudi vnaprej izključeno katerokoli nepristno (n. pr. v spominu, v domišljiji itd.) slišanje glasu, gledanje barve: tak človek ostane za te elemente a priori popolnoma «slep». Nikakor pa ne velja ta zakon odvisnosti nepristnega doživljanja od prejšnjega pristnega za katerekoli psihične **komplekse**. To dokazujejo že vse mitološke tvorbe narodove fantazije, kakor kentaver, Hades, psoglavac, pekel, Martin Krpan, Deseti brat, vojska kralja Matjaža, njegova brada itd. Grk ni pristno videl ne kentavra ne Hada, Slovenec ne psoglavca ne Matjaževe vojske, a je zato neštetokrat pristno videl vse one elemente, iz katerih ti pojavi sestojijo, in ravno tako vse one manjše komplekse, ki tvorê z onimi elementi vred omenjene in druge tvorbe narodove fantazije. Grk in Slovenec sta neštetokrat pristno videla barve, dlako, človeško glavo, konjsko telo, oborožene vojake. Isti Grk in Slovenec sta neštetokrat pristno občutila temperaturo ognja, pristno zaznala telesno orjaške osebe, od usode preganjane subjekte, in le na podlagi tega sta potem potom vsakojakega kombiniranja vseh teh in drugih poprej pristno zaznanih elementov in manjših kompleksov mogla priti do onega nepristnega doživljanja, ki jima je pokazalo na ta način kentavra, kralja Matjaža in druge takšne kompleksne pojave, čeprav nista nikdar poprej zaznala teh pojavov na pristen način. Ti primeri, ki jim stoji ob strani nebroj drugih, kažejo jasno, da za kompleksna nepristna doživljanja omenjeni zakon ne velja, ker vede do takšnega doživljanja že **kombinatorična energija lastne duševnosti** dotičnega subjekta: Ako je ta subjekt doživel kdaj pristno le kakšne elemente a, b, c, č, d... in ako doživi pozneje na podlagi tega prejšnjega pristnega doživljanja na nepristen način iste elemente a, b, c, č, d..., more le potom vsakojake kombinacije

teh elementov priti do najraznejših kompleksnih in nepristnih doživljanj, katerim ne odgovarja nikakšen pristen korelat v njegovi prejšnji duševnosti. Za nepristna kompleksna doživljanja velja torej v nasprotju s psihičnimi elementi principijelna neodvisnost od takih prejšnjih pristnih kompleksnih doživljanj.

Šele ta zadnji zakon nam dovoljno razlaga, kakor more n. pr. sodnik, duhovnik in pedagog umevati duševnost svojega bližnjega, četudi je ta od njegove lastne povsem različna. To umevanje se vrši na ta način, da ima sodnik, duhovnik, pedagog sposobnost vsaj za nepristno doživljanje vseh onih kompleksov, katerih **pristno** doživljanje pripada nekemu subjektu, kot na priliko: efektivnemu zločincu, grešniku, pijancu... Saj gotovo ne bo nihče dvomil, da imajo te, recimo, etično in intelektualno malovredne osebe psihične **elemente** skupne z drugimi osebami, razlikujoč se od teh le po **svojih pristnih kompleksnih** doživljanjih. Nadarjenost sodnika, duhovnika in pedagoga pa obstoji v veliki meri baš v njegovi sposobnosti, priti tudi od svoje strani do onih nepristnih kompleksnih doživljanj, katerih pristni korelati značijo omenjene malovredne osebe. Na podlagi takšnega **lastnega**, a nepristnega kompleksnega doživljanja se more sodnik ali duhovnik ali pedagog vživeti v notranjost svojega klijenta in v tem zmislu to notranjost «umeti». Z drugimi besedami: sodnik, duhovnik in pedagog, ki morajo v danem slučaju znati presoditi notranjost zločinca, morajo imeti sposobnost, da postanejo za ta trenutek tudi **sami** «zločinskega» značaja, s to razliko, da gre pri tem značaju za trenutno **nepristno** doživljanje onih kompleksov, ki jih «pravi» zločinec doživlja konstantno in na **pristen** način. Ker smo pa videli, da je katerokoli nepristno kompleksno doživljanje možno brez istega prejšnjega, a pristnega kompleksnega doživljanja, ne nudi zdaj od izkušnje tolikrat potrjeno umevanje tuje in še tako različne notranjosti od strani sodnika, duhovnika in pedagoga nikakšnih teoretičnih težkoč. Sodnik kakor tudi zločinec doživljata pristno iste psihične elemente: zločinec doživlja na pristen način še posebne in zanj značilne psihične komplekse; sodnik pa mora imeti sposobnost, da doživi vsaj več ali manj podobne psihične komplekse na nepristen način, in sicer vsaj za čas svojega opazovanja dotičnega zločinca. Ta sposobnost je lahko večja ali manjša, načelno ne nasprotuje prav nič aksijomu, da je doznavanje tuje duševnosti možno le po analogiji lastne duševnosti. Tudi sodnik, ki doživlja na nepristen način omenjene «zločinske» komplekse, črpa svoje znanje o zločinčevi notranjosti le po analogiji lastne duševnosti.

S tem smo pa prišli vsaj deloma tako daleč, da lahko zagovarjamo tudi analizo umetniškega ustvarjanja od strani psihologa neumetnika. Veliki razliki med vseskozi poštenim, nadarjenim sodnikom (duhovnikom, pedagogom) in, recimo, najokrutnejšim zločincem odgovarja tudi tukaj velika (a prav za prav vendar mnogo manjša) razlika med ustvarjajočim umetnikom in psihologom znanstvenikom. Tudi tukaj ni dvoma — podrobneje govorim o tem še pozneje —, da imata umetnik in psiholog (kakor tudi katerikoli drugi subjekt) skupne psihične elemente in da se torej umetnik od psihologa loči v prvi vrsti le po svojih pristnih kompleksnih doživljanjih, namreč po onih doživljanjih, ki tvoré psihološko ozadje umetniškega ustvarjanja. Torej ni nobenega zadržka več, da pride psiholog v danem slučaju do umevanja umetnikove notranjosti, ker mu v to svrho, kakor smo videli, ni treba ničesar drugega, nego imeti sposobnost, doživeti vsaj na nepristen način one komplekse, ki so več ali manj podobni odgovarjajočim pristnim kompleksnim doživljanjem ustvarjajočega umetnika. Le za psihologa, ki bi mu tako rekoč načelno nedostajala tudi ta sposobnost, je vnaprej izključeno katerokoli umevanje ter iz tega umevanja izvirajoče povoljno znanstveno raziskavanje umetnikove notranjosti. Le tak psiholog je in ostane za pojav umetniškega ustvarjanja naravnost «slep», kar pa velja, kakor smo videli mutatis mutandis, tudi za sodnika, duhovnika, pedagoga napram notranjosti zločinčevi i. dr. Kakor pa imamo n. pr. sodnike, zmožne nepristnega doživljanja «zločinskih» kompleksov, tako obstoji tudi nadarjenost psihologa znanstvenika v veliki meri v tem, da more na nepristen način doživljati one komplekse, ki jih hoče raziskavati, najsi mu tudi nedostajajo odgovarjajoči pristni korelati teh kompleksov. Tudi tak psiholog mora tedaj, v kolikor hoče raziskavati n. pr. psihološko ozadje umetniškega ustvarjanja, imeti sposobnost, postati vsaj za trenutek tega raziskavanja i sam ustvarjajoč umetnik, s to razliko, da mu v to svrho zadoščajo že odgovarjajoča nepristna kompleksna doživljanja.

Še lažja postane ta situacija za psihologa, če pomislimo, da pri znanstveni analizi umetniškega ustvarjanja kakor sploh tudi kateregakoli drugega pojava nikakor ne gre za podajanje celokupne individualne totalnosti tega pojava, temveč le za več ali manj točno izklesanje vseh onih elementov, ki so ravno za ta pojav značilni, in za obris zakonov, po katerih se sklaplajo ti elementi, n. pr. baš v kompleksu umetniškega ustvarjanja, ki jih pa nahajamo tudi na ostalem psihološkem polju, to je izven tega ustvarjanja. Ako je namreč to ustvarjanje psihološki pojav, tedaj

morajo tudi zanj veljati splošni psihološki zakoni in to v istem zmislu, kakor veljajo tudi za katerikoli individualni pojav v zunanji naravi splošni naravoslovni zakoni.³ Vsemu temu se pridruži v našem slučaju še dejstvo, da gre baš pri umetniškem ustvarjanju za psihične komplekse, ki jih le v neki posebni meri doživlja ravno ustvarjajoči umetnik, katerih sledovi pa se nahajajo tudi v notranjosti velikega števila ostalih subjektov. Tudi to nam osvetli na nevtralnem polju primer zločinca, ki se, kakor znano, tudi graduelno razlikuje od večine ostalega človeštva, dočim se vsaj sledovi «zločinskega» kompleksnega doživljanja nahajajo tudi v notranjosti večine ostalih subjektov, kakor zveni to že iz znanega izreka, da greši tudi pravičnik malone pri vsaki priliki. Isto velja nedvomno tudi za razmerje med umetnikom in navadnim človekom: v umetniku nahajamo le v posebno veliki meri komplekse, ki jih v manjši meri doživljajo tudi ostali subjekti, kar dokazuje že dejstvo, da nahajamo med umetniki samimi tozadevne graduelne razlike in da tudi na drugi strani ni stroge meje med umetnikom in neumetnikom. Kakor nahajamo večje in manjše poštenjake ali zločince in kakor tudi tukaj ni nobene **strove** meje med notranjostjo enega in drugega, ker se oba jasno ločita med seboj le na gotovih v graduelnem zmislu izrazitih točkah, isto velja za razmerje med enim in drugim umetnikom, kakor tudi med umetnikom in neumetnikom: če nahajamo med umetniki samimi «večje in manjše» umetnike, tedaj v danem slučaju pač lahko ločimo kakega posebno velikega umetnika od vsakdanjega «normalnega» človeka, torej recimo neumetnika, nemožno pa je, podati tudi v znanstvenem zmislu zadovoljiv odgovor na vprašanje, na kateri točki se torej začenja umetnik ali neumetnik. Vse to pa se ravno ne pravi nič drugega, nego da **strove** meje med obema ni in da nahajamo navadno tudi pri vsakem «neumetniku» vsaj sledove «umetniške» notranjosti.⁴

³ Tudi psihološka znanstvena analiza kateregakoli še tako individualnega doživljanja ni namreč kaka «individualna» psihologija tega pojava, ker bi v tem slučaju sploh ne mogla priti do nobenih «zakonov» in bi torej tudi prenehala biti znanstvena. Psihologija umetniškega ustvarjenja si torej tudi ta pojav ogleduje in mora ogledovati več ali manj le od onih strani, v katerih se zrcalijo zakoni tudi ostalega celokupnega doživljanja.

⁴ Za tukaj postulirano kontinuiteto med umetnikom in med neumetnikom govore sploh tudi vse naše izkušnje, ki se tičejo takih in podobnih diferenc. Umetniki, znanstveniki, zločinci, «svetniki», norci, don Juani itd. se ločijo od drugih oseb več ali manj le po tem, da nastopa v njih baš izvestno doživljanje v mnogo večji meri nego pri drugih subjektih in tako rekoč na škodo razmahu ostalega človeškega doživljanja. Pri teh bodisi v «dobrem» ali «slabem» zmislu

Če je temu tako, tedaj ne razumem, zakaj bi tudi psiholog ne mogel prodreti vsaj do onega umevanja umetnikovega ustvarjanja, ki zadošča njegovim znanstvenim svrham. Če gre pri tem umevanju le za več ali manj splošne strani umetnikove notranjosti, če se sledovi te notranjosti tudi v zmislu pristnega doživljanja nahajajo tudi v notranjosti psihologa in če ima vrhutega tak psiholog sposobnost, da na nepristen način projicira te sledove v vedno večje dimenzije, tedaj so po njegovi strani dani vsi pogoji, da more tudi on kot «neumetnik» podati zadovoljivo analizo «umetnikove» notranjosti. Pri tem je treba pomisliti, da tak psiholog s svojo teoretično analizo vendar ne izreka ocen in sodb in tudi ne namerava postati sam «umetnik», kakor tudi sodnik v trenutku, ko se vrši v njem proces golega umevanja zločinčeve notranjosti, še prav nič ne «sodi», kaj šele, da bi nameraval sam postati zločinec. Obratno ima psiholog v našem slučaju le to nalogo, da se izkuša le toliko prilagoditi umetnikovi notranjosti, v kolikor je ta prilagoditev na podlagi zgorajšnjih izvajanj potrebna (in možna) za **teoretično** umevanje umetnika, ne pa za lastno «umetniško ustvarjanje». Umetnik in psiholog se nahajata v našem slučaju torej v tem razmerju, da ima prvi sposobnost efektivnega umetniškega ustvarjanja (stvaritev kipa, simfonije, drame), drugi pa sposobnost znanstvene analize tega ustvarjanja; dočim je torej umetniku njegovo umetniško pristno kompleksno doživljanje **sredstvo** za proizvajanje tako zvanih umotvorov, je psihologu znanstveniku to doživljanje **objekt** njegovega znanstvenega raziskovanja. Med umetnikom in psihologom ni torej nikakšnega nasprotja, iz katerega bi sledilo, da se psiholog kot znanstvenik «vmešava» v zadeve, ki ga kot neumetnika prav nič ne brigajo. Delo psihologa je torej tudi v tem slučaju po svojem smotru in objektu drugo nego ono ustvarjajočega umetnika, kar nam hkrati razlaga od stoletnih izkušenj neštetokrat potrjeno dejstvo, da so najboljši umetniki običajno slabi znanstveni psihologi in najboljši psihologi po navadi slabi umetniki in da zato kažejo najboljši umetniki slabo teoretično umevanje svoje lastne notranjosti, izražajoč jo večkrat na način, ki je za znanstvenega psihologa povsem neporaben, dočim se izražajo najboljši psihologi po navadi na način, ki le prečesto bije v obraz estetičnemu čutu ustvarjajočega umetnika. Vse to ne znači nikakšne nevrednosti

posebnih subjektih gre torej za nekako **hipertrofijo** izvestnega doživljanja, ki pa se vsaj v zmislu nekih sledov nahaja po večini tudi pri ostalih subjektih. Le to dejstvo nam razlaga možnost in efektivno danost splošnih psiholoških zakonov kljub omenjenim diferencam med tem in onim «individuom».

nekoga kot umetnika ali psihologa, ravno zato ne, ker imata vsak svoje opravilo, ki ga navadno vršita tem boljše, čim večja je diferenca med enim in drugim delom. Na nevtralnem polju nahajamo podobno razmerje n. pr. med pedagogom znanstvenikom in praktičnim vzgojiteljem, ki je večkrat tudi takšno, da je lahko najgenijalnejši znanstvenik pedagog slab vzgojitelj praktik in narobe. Razliki med teoretičnim in praktičnim delom tu odgovarja tam razlika med psihološkim raziskovanjem umetniškega ustvarjanja in med tem ustvarjanjem samim, ki stojita, kadar pripadata istemu subjektu, glede svoje dobrine po navadi tudi v nekem recipročnem razmerju.

Poleg vsega tega pa govori za možnost znanstvenega raziskovanja umetniškega ustvarjanja še en kriterij, ki je tem boljši, ker izvira tako rekoč iz umetniškega ustvarjanja samega. Kakor vsak drug prosvetni delavec, tako hoče tudi ustvarjajoči umetnik s svojimi proizvodi podajati nekaj ne le zase in ne le za svoje umetnike vrstnike, temveč predvsem za vse «občinstvo». Umetnik, ki bi se postavil na stališče, da so njegovi proizvodi namenjeni le zanj ali le za druge umetnike, bi si s tem ipso facto izpodrezal vsako vez z onimi subjekti, za katere prav za prav snuje in katerih priznavanje je vsaj tudi delno merodajno za njegovo umetniško kakovost. S tem ne trdim, da bi sodba ljudi, ki sami niso ustvarjajoči umetniki, bila tako rekoč načelno merodajna za kakovost kakšnega umotvora, kakor tudi ne pozabljam, da nahajamo v zgodovini umetnosti toliko velikih in vendar od njih sodobnikov nepriznanih umetnikov. Kar trdim, je le dejstvo, da bi vsak umotvor, ki bi bil tako rekoč načelno umotvor le za ustvarjajočega umetnika, ne pa tudi za ostale subjekte, v hipu prenehal biti «umotvor» v onem zmislu, ki velja za vse sodobne in pretekle faktične umotvore. Ta umotvor bi bil za vsakega neumetnika v resnici le prazen nič in to ne morda zaradi kakšne inferiorne zlovoljnosti ali nezaupnosti ali pomanjkljive estetične izobrazbe dotičnega neumetnika. Že pojav umetniške kritike govori odločno proti možnosti takšnih «umotvorov», že ta kritika priča odločno za to, da je estetska naobraženost možna in tudi efektivno dana brez ozira na vprašanje, ali je dotični kritik tudi sam ustvarjajoči umetnik ali ne. Navadno velja tudi tukaj neko recipročno razmerje, vsaj v tem zmislu, da se sposobnost najboljšega ocenjevanja katerihkoli umotvorov kaj rada veže z nesposobnostjo lastnega umetniškega ustvarjanja. Kar velja v tej izraziti meri za razmerje med ustvarjajočim umetnikom in tako zvanim strokovnim kritikom, velja več ali manj tudi za razmerje med umetnikom

in ostalim občinstvom. Vsaj to mi bo vsakdo pripoznal, da bi bil kaj čuden umetnik oni, ki bi menil, da ga more kot umetnika kvalificirati izključno zopet le umetnik, ne pa kak efektiven neumetnik. De facto se tudi noben umetnik ne postavlja na to stališče, kar velja tudi v onem mejnem slučaju, kadar se ta umetnik smatra za nerazumljenega od svojih sodobnikov: tudi v tem slučaju ga more tolažiti le še zavest, da dela za poznejše rodove, ki bodo tudi njega umeli, vsekako pa za rodove, ki niso le rodovi ustvarjajočih umetnikov. Kakor znanost ni samo za znanstvenike, temveč tudi za druge osebe, katerim je prav za prav v prvi vrsti namenjena, tako tudi umetnost ni le za ustvarjajoče umetnike same, temveč v prvi vrsti ravno za druge osebe, ki črpajo iz nje oblažitev in vsakojako poglobitev svojega življenja. Temu namenu služijo gledališča, koncerti, pesnitve, umetniške stavbe... Vse te kulturne naprave bi bile nepotrebne in brezpomembne, ako bi umotvori mogli in morali biti namenjeni le ustvarjajočim umetnikom samim, ne pa tudi ostalim subjektom.

Na podlagi tega razmerja moremo govoriti naravnost o neki korelativnosti med umetnikom in neumetnikom, čije bistvo je v tem, da je vsak neumetnik, v kolikor naj pride do uživanja kakega umotvora, navezan na umetnika, da pa je ravno tako umetnik vezan na neumetnika in to celo v dvojnem pogledu, namreč ne le v toliko, v kolikor naj umetnik služi obenem socialno-kulturni nalogi svoje umetnosti, temveč tudi v toliko, v kolikor se šele v blažilno-prosvetnem vplivu, ki ga ima njegov umotvor na neumetnika, tako rekoč v objektivni projekciji izkaže umetnikova kakovost. Če je temu tako, tedaj tudi umetnost sama zahteva vez, ki spaja umetnika z neumetnikom in ki bi bila naravno izključena, ako bi med notranjostjo umetnika in ono neumetnika zijal v resnici tak prepad, o kakršnem je v esejistični literaturi tako pogosto govora. Že dejstvo, da more neumetnik umevati umetnikov umotvor in na podlagi tega umevanja priti do estetičnega uživanja tega umotvora, dokazuje ad oculos, da imata v takem slučaju umetnik in neumetnik eno psihično stran skupno in to ne samo glede kakih zadnjih psihičnih elementov, temveč hkratu s posebnim ozirom na umetniški značaj dotičnega doživljanja. Razlika je le ta, da odgovarja aktivno ustvarjajočemu stanju umetnika nekakšno receptivno-pasivno stanje umotvor uživajočega neumetnika, izven te razlike pa je njuno notranje stanje v glavnem identično: Neumetnik, ki uživa umotvor, umevajoč ta umotvor, umeva s tem obenem ono stran umetnikove notranjosti, ki jo dotični umotvor na zunaj izraža, kar se nič drugega ne pravi,

nego da v takem slučaju v psihološkem pogledu vsaj za trenutek estetičnega uživanja ni bistvene razlike med notranjostjo umetnika in ono odgovarjajočega neumetnika. Ta reciprociteta med umetnikom in estetično naobraženim⁵ neumetnikom, potrjena po stoletni empiriji, po materialu, ki ga donša zgodovina umetnosti, in naravnost zahtevana od umetnosti same, pa zopet dokazuje možnost psihološkega raziskovanja umetniškega ustvarjanja, čeprav raziskovalec tukaj ni sam ustvarjajoč umetnik.

Na podlagi vseh teh najsitudi le na kratko podanih misli lahko rečem, kot se zdi, da samo psiholog znanstvenik more in sme izkušati, podati v znanstvenem zmislu zadovoljivo analizo tudi umetnikovega ustvarjanja. Argumenti za to trditev so torej skupno tile:

Umetniško ustvarjanje je v bistvu psihološki pojav, čigar analiza je naloga psihologije, analiza vsaj, ki hoče biti znanstvenega, ne pa le aforistično-umetniškega značaja.

Umetniško ustvarjanje je bržkone kompleksni psihološki pojav, kar olajšuje njegovo analizo od strani psihologa neumetnika, ker je vsaj nepristno kompleksno doživljanje možno brez prejšnjega istega, a pristnega doživljanja. Za umevanje tujih psihičnih kompleksov pa zadošča popolnoma že nepristno doživljanje teh kompleksov.

Med umetnikom in neumetnikom ni stroge meje, ker se vsaj sledovi umetnikove notranjosti nahajajo navadno tudi pri drugih subjektih. Na podlagi te več ali manj le gradualne razlike med umetnikom in neumetnikom je pa tudi za psihologa znanstvenika lahka stvar, priti potom fiktivno-nepristnega povečanja teh sledov do umevanja pristne umetnikove notranjosti.

Znanstvena analiza umetniškega ustvarjanja zadeva — vsaj začasno — več ali manj primitivno-splošne strani tega pojava, ki jih nahajamo tudi na drugih poljih človeškega udejstvovanja.

⁵ Bistvo tako zvane estetične naobraženosti kateregakoli subjekta, ki sam ni ustvarjajoč umetnik, obstoji ravno v njegovi sposobnosti več ali manj adekvatnega umevanja kateregakoli umotvora. Ker pa je ta umotvor v danem slučaju več ali manj adekvatni izraz one notranjosti umetnikove, ki tvori ravno psihološko ozadje njegovega umetniškega ustvarjanja, je v takem slučaju z umevanjem umotvora od strani dotičnega neumetnika v tem neumetniku nujno realizirano obenem umevanje ustvarjajočega umetnikove notranjosti. To pa se nič drugega ne pravi, nego da⁶ v takem slučaju in v takem trenutku vsaj na ta posredni način tudi v neumetniku realizirana v glavnem vsaj vsa ona nepristna doživljanja, katerih pristni korelati tvoré psihološko ozadje umetniškega ustvarjanja.

Med umetnikom in med neumetnikom vlada takšno korelativno razmerje, ki predpostavlja v danem slučaju enako bazo umetnikove in neumetnikove notranjosti. Raziskovanje teh notranjosti je torej od te strani naravnost odvisno od poprejšnje analize dotične skupne baze. Ko enkrat to bazo poznamo, ni več principijelnih težkoč, priti do nadaljnjih diferenc, ki zadevajo umetnika kot aktivno-ustvarjajoči, neumetnika pa kot receptivno-živajoči del omenjene reciprocitete med njima.

V zmyslu teh metodičnih predraziskovanj hočem v svojem drugem eseju poizkusiti podati analizo umetniškega ustvarjanja, in sicer na ta način, da bom izkušal najprej izklesati one **elemente**, na katerih je psihološko ozadje tega ustvarjanja zgrajeno, na to pa se hočem obrniti h **kompleksu** tega ustvarjanja samega in podati na njem one strani, ki so v danem slučaju skupne ustvarjajočemu umetniku in umotvor živajočemu neumetniku, kakor tudi one, ki v tem slučaju še vedno ločijo umetnika od neumetnika.

Taka analiza tega pojava se mi zdi potrebna in koristna baš danes, ko se spričo pojavljanja raznih novih umetniških struj in strujic govori vsepovsod o tem pojavu, a premnogokrat na način, ki ne stoji v nobenem razmerju z resnobo in globočino tega pojava samega.

Juš Kozak:

⟨Nadaljevanje.⟩

Tehnica.

Brajda se je nasmehnil zastrtim zavesam. Nič več ne grozé izzivajoče v noč, je pomislil, nocoj so oslepele oči, ki so vsako noč dramile hišice pod hribom. Ozrl se je in videl, da tam ne spi še nihče. Nič več bojazni, ostro uprte budne oči so mala okenca. V razsvetljenem poslopju tovarne gluha tišina. «Aha, pestí kujejo!» Toda že trenutek nato je pomislil, kako se bori zdajle mož med njimi z vso sladkostjo lažnivega srca in zbal se je: «Nemara jih vendar pregovori.»

Lina je stopila prihajajočemu naproti. Rdečica na licu je izdajala ves njen nemir in oči so ga poljubljale z bleščečim pozdravom: «Kako dolgo vas že nismo videli!» Dvoje belih golobov mu je priletelo na dlani.

Žakljeve, s krvjo podplute oči, so se umaknile. Molče je zajemal, se vmešal le s kratko opazko, pogledujoč ves čas nestrpno na uro in k vratom.

«Čas bi že bil, da odneha, prekleta drhal!»

«Brajda, ste že rešili kdaj žensko iz vode?» Lina se je sklonila čez mizo.

«Ne, gospal!»

Njene oči se niso mogle odtrgati od njega: «Slišite, zdajle se potaplja ena.» Celo Žaklja so neprijetno dirnile njene besede. Bliskoma je pogledal oba, toda takoj zopet povesel oči. Od minute do minute ga je napihoval srd in ves je bil zabuhel v lica.

Njej pa se je tresla roka, dvigajoča čašo: «Brajda, par kapljic krvi sem vam potočila v čašo!»

«Bedastoče!» godrnja mož in Brajda pomisli: «Kaj neki namerava? Saj blazni!»

«Čudne sanje sem sanjala nocoj, inženir. Lep vrt sem imela, pa ga nisem še v življenju pogledala. Oj, jaz nemarnica! Veste, lep fant je prišel po cesti, zasadil je čudovit nagelj sredi vrta. Od tedaj pa sem vsako noč preležala pod rožami, joj, kako sem ljubila svoj vrt! In fanta tudi, pa kako! Ti grdi fant, kakšen prevarant je bil. Hudobne ljudi je pripeljal in mi je ves vrt razdejal. Kaj pravite, ni grdo ravnal z menoj, ubogo nemarnico?»

«Ni bilo lepo!» je siknil Brajda, peneč se od jeze nad njenimi izbruhi.

Žakelj se je oglasil: «Kako mislite? Se posreči Pribi?»

«Kdo ve!»

«Devet, in še niso pričeli.»

«Eden bi jih lahko ukrotil, pa je nima kapljice ljubezni več v duši. Vse mu je posrkala strupena ženska!» Zvonko se je zasmejala.

«Škrinjar ima svoje kremplje vmes.»

«Motite se, gospod Žakelj.»

«Dobro ste poučeni, inženir,» se je zopet smejala. Brajda je videl, kako drhti in se ji prsi ne morejo več umiriti.

Med tem je vstopil Priba. Sopihaajoč je sedel poleg Žaklja.

«Izgubljeno je. Vrnili so se!»

«Ka... a... aj? Drhal! Z bičem nanje, na pse!» Težko sopenje je vzvalovilo tišino, kakor bi sova prhutala nad njimi.

«Jaz se ne udam! Jaz ne! Morajo in morajo na delo. Bič zažvižga nad njimi, da brizgne kri. Prekleta sodrga, da se drzne v najhujšem trenutku, tik pred zmago, napovedati štrajk. Kaj sledi jutri, če jih ne uženemo? Polom tovarne, ne pedi zemlje nimamo več pod seboj. Povem pa, da jim bo izza prstov kapala kri, take bodo posledice.»

Lina je požirala besede in vse telo se ji je šibilo. Skočila je kvišku, valovom podobna je vzkipela. Prisiljen nasmeh smrtne groze ji je skrivil ustnice:

«Brajda bo rešil tovarno! O jaz vem, da jo reši! On se mora pogajati. Le ti si mož, ki odvrne zločin in vrne mojo last. Ti sam si tisti lepi fant!» Omahnila je nazaj in vino se je razlilo po mizi. Brajda je grizel ustnice in dolgo sta se merila z Žakljem. Sovražen, porogljiv smeh je butal v uporno obličje. Že je odprl usta, da mu pljune v obraz, kar se v hipu dvigne in izpregovori skoraj dostojanstveno: «Če vam je, gospod inženir, res sveta lastnina moje žene, poizkusite ukrotiti drhal. Plačati in delovnih ur zmanjšati ne morem. Vse drugo jim lahko obljubite. Če ne dosežete ničesar, je tovarna na bobnu. Staremo ali pademo in z nami pade tudi tovarna, njena last.» S posebnim poudarkom je omenjal ženo, ki je sedela tam, bleda in voščena, vsa ugašajoči mrtvaški sveči podobna.

«Pojdem in se pomenim!» Trdo so zveneje besede. Brez slovesa je vstal. Med vrati ga je ustavil Žakelj.

«Jutri zvečer skličem sejo naših ljudi. Tam vas pričakujem.»

Komaj je stal na stopnicah, je planila Lina za njim.

«Brajda, reši me! Reši nas zločina!» Vrgla se mu je krog vratu in se mu blazno zastrmela v oči: «Veš, zločin se zgodi, če ne pomašaš. Usmili se moje lastnine, iz roda v rod podedovane. Vzemi jo, ampak reši.»

«Miruj, Lina! Ne vem, kaj se bojiš?»

«Jezus, ti nočeš?»

«Ne!»

Zgrudila se je na kamnite stopnice.

«Brajda, potem je konec vsega.»

«Mora biti!»

«Ali blazniš, Brajda?» Krčevito se je oklenila njegovih nog.

«Pomiri se, Lina, vse se dobro izteče,» je izpregovoril v mučni zadregi.

«Saj sem vedela, da me rešiš!» Naslonjena na zid, ga je spremljala z očmi. Še enkrat se je ozrl in groza mu je odvrnila pogled od črnih globin, zevajočih sredi prstenega obličja, kakor dvoje krvavih ran.

Pred hišo se je srečal zopet z žarečimi pogledi hišic pod hribom. «Zdaj se pripravljajo za težko breme!»

Sklonil je glavo in noč mu je zašepetala Janezove besede: «Na sodnji dan gredo!»

Stisnil je pest, siknil trdo in ostro: «Ne!»

8.

Ves dan so ležale jesenske megle nad molčečo pokrajino. Počivajoča tovarna je zatisnila svoje oči. Če je stopil človek mimo zaprtih oken in vrat, ga je prešinila čudna groza in zdrznil se je, ker je zastalo srce pokrajine in je nebo zastrlo svoj obraz z žalnim pajčolanom. V prejšnjih, jasnih dneh so kipele visoko pod nebo bele gore in zdelo se je, da držé globoko pod seboj varno na svojih dlaneh tiho mestece. Danes pa je visoki, mračni dimnik zrastel v velikana. Mračno čelo poslopja je sikalo svoje temne poglede tja pod breg v majhne hišice, ki so dobro čutile tleče besede njegovega sajastega kamenja: «Zakaj ste mi storile to?» In odgovarjale so ponižne hišice: «Nismo ti storile zla. Ljubimo te kot mater, ki nam režeš vsakdanji kruh. Oči se nam smejejo, kadar bruhaš in sopeš svoje temne oblake dima pod jasno nebo in zapiraš váse naše gospodarje, njih žene in otroke. Kako bi ne verjela naši ljubezni? Vse smo ti dale, kar smo le mogle. Gola rebra ti razkazujemo, saj že dve leti ni zakrpala gospodarjeva roka naše strehe, luknje v zidovju pa so zadelane z blatom. Dva količka je zabila ženina roka, da postavi lično klopico in uto pred nami, pa se je izvilo iz matere tretje dete. Ko je vstala iz postelje, je morala vate, da jim ohrani življenje, katerim smo za dediščino zapisane po postavi. Ginemo in razpadamo, že bo nad zibelko posijalo nebo, pa kaj, saj veš, kako trda je pot gospodarjeval!» Žakljevo poslopje za tovarno je s svojimi zastrtimi okni sovražno motrilo pogovor. Neprestano je švigal avtomobil semintja ter kot preplašena, begajoča vest dramil mesto s svojim nemirom. Zagrizeno je drvel črni krt, od jeze mu je nabreklo telo, poizkušal se je zariti v zemljo pred pogledi izpod hriba.

Na večer se je pretrgalo mračno nebo. Skozi razpoko je posijalo krvavordeče solnce, beli robovi oblakov so vzplamteli v škrlatnih plamenih in izgoreli. Ognjeni curki so lili na zemljo, zalesketala so se velika okna tovarne. Vsepovsod so metala svoje plameneče baklje. Brajda, ki se je napotil mimo nje pod hrib na poslednji pogovor z delavci, se je ustavil in začudeno ozrl vanjo, ker tako lepe in tako pošastne sredi polj je še ni videl nikoli. Sajaste zidove je prevlekla polt žarečega marmorja in v njegovem okviru so trepetala velika, drhteča srca. Zločesta slutnja se je porodila v njegovi duši, da jo zdajle gleda poslednjič in prvič pred seboj. Tega veličanstvenega telesa niso mogle ustvariti človeške roke; mračni, podzemeljski zidarji so jo sezidali ter jo dvignili sredi viharne noči v naročje zemlje. Pred njim ni stalo ogromno,

mrtvo telo; v teh srcih, gorečih pod lesketajočim se nebom, so trepetala srca vseh, ki so si v njej gnetli in mesili svoj kruh med jeklenim železjem. Ne krasi je beli zidovi cerkvic po hribih, katere je nebo postavilo na zemljo, prekletstvo tajnih globin pod zemljo deli v njej svoje darove, črpa in izsesava do golih kosti.

Po baržunastotkanem prtu zemlje je nadaljeval svojo pot k delavcem, ki so mu sporočili, naj pride zvečer na zborovanje, kjer bodo poslušali njegove nasvete in se odločili za poslednji korak. Dopoldne se je že mudil med njimi, toda v zaklenjenih hišah so mu neradi odpirali; posameznikova volja ni več odločevala in usta niso dajala odgovora.

Pred očmi so mu še vedno bleščala plamteča delavska srca. Kakor brezštevilna solnca, ki se ne morejo zliti v eno samo, so nihala pred njim. Zazdelo se mu je, da ga spremljajo vsi mrtvi in živi v tem tistem večeru, katerega je dramila le enoličnost časa, zvoneča z visokega stolpa. Minute so nehale biti minute, v večnost so se raztegnile in v tem brezčasju so gorela pred njim srca rodov, črnih in zamazanih obsojencev, in sence so spremljale te goreče zublje kot tihe neizražene misli, kakor so jih že pokojniki ponesli seboj v grob. Molče žive v dušah sedanjih rodov in kdove, ali jih izgovore bodoči. Danes prihaja trenutek besede, je pomislil Brajda.

V stoletjih se oglasi sredi noči temna pesem, ki bi rada pretočila v spev te neizrečene misli. Poje jo tica mračne noči in srca vseh poslušnejo, kadar začujejo njeno prhutanje; kladiva zapoje, pesti ojeklene; toda pesem ugasne še pred zarjo in roke se povesijo. Pesem upora je ta klic mračne tice, pesem pomladi, ko semena, nosna že stoletja, komaj čakajo, da se razpočijo. In ni pridiga, ne molitev, vriskanje zemlje bruha svoj praspev.

Posluhnilo je srce Brajdino, kakor bi baš nad njim zaprhutala vračajoča se tica, ki bije ob zemljo s svojimi kreljuti, da se trese črna prst na njej, podobno telesu matere, bruhajočemu iz sebe obupne krike. Udarila je to telo minuta, ko se mu izloči plod iz drobovja. Telo se odpira in v potokih teko po čelu potne srage, rodeče se bitje zahteva materino smrt. Ko ji prerežejo zadnjo nit, na kateri drhti rojeno bitje, je umrla za svet. A čas ni zaklenil v svoje ozke obroče njene smrti, v bitju, oživelem sredi bolečin, bo dalje živela, dokler ne izgori zanj. Ni ga poznala pred rojstvom, nikdar ga ne bo doumela in vendar je edino njemu usojeno njeno življenje.

Težke misli roje v inženirjevi glavi. Z večernimi mrakovi se je nocoj zopet vrnila strašna oznanjevalka upora in glej, že bije

s svinčenimi kreljuti po zemlji ter trosi grozo rojstva. Tudi zanj se je izluščil čas iz svojih bronastih lupin. Ena sama skromna misel ga tolaži, vsa se trese v srcu sama pred seboj: «Kaj ni morda to večno rojstvo edino usmiljenje tistega, ki nas je poklical v življenje?» — «Toda pretrdo za naše uboge duše.»

Prispel je med hiše. Kakor se življenje igra z ljudmi, tako brezskrbno so se igrali na pragovih otroci. Sključene so hodile molčeče matere, možje so ga pozdravljali skoro sovražno.

Stopil je v zakajeno sobo krčme, kjer so se zbrali praznično oblečeni delavci. Vse je poznal, tudi pisarja iz tovarne. Že davno se je izogibal dobro rejenemu človeku, ki mu starost iz nagajivosti ni hotela zarezati brazd v obličje, podobno rožnatonadahnjeni kepi testa. Ves ta obraz se je svetil od zadovoljstva in rdeče, polne ustnice so se smehljale v idiličnem uravnovešenju možgan in telesa. Kakor bi se v smehu potresala dobro prebavljajoča trebušna votlina. Nikdar se še niso te lene oči razvnele v ognju žarečih zvezdnih utrinkov, udano so tipale po božjem svetu, za vratom pa so se druga vrh druge gromadile težke plasti tolšče, neizbežno znamenje vseh, katerih oči še niso pogledale k nebu. Brajda se je bal besedi tega človeka, gladko in mehko se cedečih, brez konca in kraja, ker se niso mogle povzpeti nikdar do trditve ali dokaza; vse polno stranpotic so jim odpirali možgani. A že ga je dregnil s komolcem in zaupljivo prisedel.

«Tudi vas je poslal gospod Žakelj?»

«Vraga, je že senca za menoj,» je pomislil Brajda. «Da bi se mu izpovedoval? Ne!»

«Trda bo šla, nihče ni naklonjen tovarnarju,» je mrmral zavaljenec vsiljivo, «moji ljudje so mi pravili.»

«Aha, vohun je že s hlapci na delu!» Sam zase pa je sklenil: «Prekletu bo treba paziti, da mi ne zmede mojih vlaken.» Po prvi besedi je pričakoval, da bo že lahko razložil, kako se nocoj razvozlja.

«Kako ste rekli? Hm, veste, gospod inženir, človek se nikoli ne sme prepustiti tem neukim, za bleskom drvečim ljudem. Svoje prepričanje mora ohraniti, globoko prepričanje, in le njemu slediti. Koliko bi lahko dosegel, da se postavim nocoj na čelo teh zaletačev in izprožim njih misli v bleščečo raketo. Njen žar bi mi spletel krono na glavi. Meni pa je sveto, presveto moje prepričanje.»

«In če prihaja iz trebuha, ga istovetiš s srčnim in možganskim,» mu je hotel zabrusiti v lice.

Tisti hip pa je vstal najstarejši delavec.

«Vpraša se, mōžje, je li tovarna njegova last, ali naša?» Neokreten glas se je krhal iz globoko sopečih prsi. Že s prvimi besedami je izpovedal, da se jih je odvadil: «Vpraša se, ali garamo zanj ali tudi zase? Ko je bila še v povojih, sem ji stregel z malto; vse smrti sem doživel v njej. Pod tremi gospodarji sem služil, pa ga ni bilo, ki bi bolj sovražil človeka ter ga bil v obraz, ko ta. Po zobeh nas kreše, da nam kri brizga iz čeljusti. Jaz pa pravim: dopovedati mu moramo, da je tovarna tudi naša last in mu ni nihče dal pravice, zapravlјati njo in nas. Če mu zdaj ne dopovemo, ko za žive kože baranta, mu ne bomo nikoli. Stran s tem napuhom in ošabnostjo!» Mislil je, da je povedal vse in odrekel vsako poravnavo. Mlajši so vzkipeli v pritrjevanju, starejši so sklonili glave v resno premišljevanje, ker zanje je beseda očkova že odločila.

Čeprav so se v Brajdo od vseh plati ozirale oči, je trdovratno molčal, ker je namenil svoje besede za tja, ne njim. Mladi fant, ki je tisto noč spremljal Janeza k pokoju, je vzprhnil, od veselja so mu žarele oči, da izpregovori možakom:

«Mōžje! Janezov testament vam povem. On je vedel, da je prišel naš čas, ko izravnamo krivice milijonov. Toda hiteti moramo, da ne ostanejo med nami in njimi, s katerimi obračunamo za vse grobove, mlačni dvoživci, imenovani tretji stan. Ti so tiste lene, široke vode, da ne moremo drug do drugega. Na obeh straneh rušijo bregove ter jih odnašajo na svojih udanih in pokornih hrbtih. Kakor hitro se razpasejo med armado gospodarjev in armado upornikov, oslabe naš udar in zastrupe ozračje.» — «Ni Janez, ta bi drugače povedal, le učenec je njegov,» je pomislil Brajda. — «Zato, mōžje, udarite zdaj, ko si gledamo oči v oči, ne pa preko mrtvih ograj!» Starce so preplavile težke misli, da se niti zavedli niso, kdaj je končal, mlajši pa so v šumečih slapovih vriškali od veselja.

«Kdo bo vodil te prestopajoče vode?» Zavedel se je Brajda, da je resnica bruhnla iz globin in je nihče več ne ustavi.

Medtem je vstal pisar in vse oči so se nezaupno ozrle v svojega prejšnjega voditelja, ki pa mu že izza Janezove smrti niso več zaupali.

Mirno in važno je beseda božala besedo, ena slajša od druge, a nad sklonjenimi glavami je votlo odmevala praznina. Kakor bi satan sejal svoja semena; nihče se ni drznil, ozreti se.

Vodil jih je po potih svojih bližnjic in zaplotnic, obetal jim hlebce belega kruha, s cedečo se naslado opisal moža, ki ga jim bo rezal, priporočal potrpljenje, udanost in zahrbtne misli.

Toda stavec se je uprl ob mizo: «Nisi govoril po vesti, pisar.» Koščene besede so ustvarile mrtvaško tišino. «Od belega kruha si se vpijanil, žival, kakor od litra vina. Narobe si obrnil svoj rep, pisar, pomoli ga tja, kjer si se učil migati z njim. Mož, ki je zagnal na cesto zblaznelo ženo, nam ne bo rezal belega kruha! In ne gre nam zanj. Doslej nas je prešteval kot repe v hlevu, pa se je oštel. Tebi, pisar, privoščimo belega kruha, za nas pa ni njegova moka. Kaj je obljubil? Bo izpolnil naše zahteve? Ne, še hujše je nategnil vajeti!»

Pisar se je zopet laskajoče zapletel v besede, a Brajda se je zbal za mehka srca pod raševino. Sklenil je, da odloči.

«Žakelj vam ne primakne beliča! Ne more! Nima denarja in zahteva, da se udaste!»

Vsi so ostrmeli: «Za Boga!» Jeklena pest je zarohnela po mizi. «Prekleti pisar! Prevarant!»

Možje so se dvignili in hripavi starčev glas je prevpil zbesnelo množico: «Povejte, gospod inženir, da med nami in njim ni besede!»

Osupel se je opotekel pisar. «Gospod inženir!» je jecljal.

«Tako je dejal meni, molčite!» je odslovil inženir omahujočega in stopil na cesto.

Vsa vas je že vedela: «Žakelj nas vrže na cesto, on se ne pogaja z nami!» Šlo je od praga do praga in vračajoči sinovi in možje so potrjevali.

Tovarno so že zavili mrakovi in nič več ni videla stisnjenih pesti, ki so kakor grčave veje molele izpod hriba. Brajdo so pekli sovražni pogledi žena. Izpregovoriti je hotel besedo, toda preveč je bilo odprtih ušes. Gorel je od pričakovanja, da tam spodaj med onimi izreče svojo besedo.

Noč ga je prehitela na hribu in v njen plašč je zamotal svoje tleče misli.

Sredi pota se je še enkrat ozrl in videl, da gori ves kolobar hriba v ledenih plamenih.

«Ta ogenj ponese seboj in ga vtaknem v njihovo ognjišče!» Zdrznil se je, da se jasneje zave privrelih misli, ki so razbrzdano kipele, da je butalo v sencih.

«Torej jih bom vodil sam, nocoj zagrmi nakovalo!»

Pospešil je svoje korake, jih izpremenil malone v tek, kajti boječe misli so tkale:

«Da pridem pred njim, da udarim z vso silo!»

Pa se je zmotil, pred vrati je srečal pisarja.

«Kam?»

«Naznanit!»

«Razumete, pisar, nikamor se ne ganete! Niste pozvani na sejo, zato se ne vtikajte, kamor ne spadate. Blebetate, kakor vam teče. Po seji lahko pridete. Sporočimo vam!»

Še osuplejši je strmel vanj, toda inženir je vstopil in zaprl vrata za seboj.

Pet ljudi je sedelo pri zeleno pogrjnjeni mizi; inženir jih je že davno poznal. Pred njimi par steklenic vina, razmetani papirji, pod stropom le dvoje prižganih svetilk, da so z bledoto obsipale lica. Dva izmed njih sta se očitvidno dolgočasila, ker se nista niti ozrla na vstopivšega. Le Žakelj je hlastno lovil odgovora s svojimi kalnimi očmi: «Kako je?»

«Pričnite, prosim. Razložim pozneje!»

Žakelj je govoril sedé. Razložil je najnovejše dogodke, katerih Brajda še ni poznal. Popoldne so prišli od banke in zahtevali natančnega vpogleda v račune, ker bi drugače terjali svoj denar, češ, da ga je preveč nevarno nalagati v njegovo podjetje. Če ne zlomi štrajka, je izgubil vse zaupanje, kar je očitvidno Škrinjar napeljal. O stranki ni govora, denar zanjo se je razkotalil. Nikjer nikake zaslombe več. Edino steze so še ostale, in sicer vodi ena v Škrinjarjevo mišnico, kjer bi vse žive dni ne našli izhoda, ali pa po drugi do konkurza, ki bi ne bil baš tako zoprn, ker je blago že na varnem. Seveda, preko delavskih pesti in njihovega štrajka pa vodi bela cesta v jasno bodočnost. «In gospoda inženirja sem naprosil, da uravna zadevo z njimi.»

Vse oči je speljal Žakelj seboj in razvrstile so se pred Brajdo proseče in vprašujoče. Zapazil pa je med njimi hladne in mrzle, ledene, kakor številke. «Naj zvesta bankirja, kam sta nalagala svoj denar.» Obrnil se je naravnost k njima.

«Štrajk je napovedan, gospoda, drži in bo držal!» Žakljevi ljudje so vstali. Težko sopenje ni moglo verjeti. Denarna moža sta obsedela, njuni prsti so bobnali, se poigraivali po zelenem prtju, kakor da njune roke predstavljajo lutke.

Le Brajda je dobro razložil težki udarec svinčenih kril mračne tice. Pred vrati se je zganilo in šum se je prikradel v sobo. Posluhnil je: «Pisar oprezuje, razodene, udari!»

«Dà, štrajk, gospoda, drži! Povedal sem jim, da nimate ničesar, niti drobtine, da jim zamašite lakoto. Še več sem jim rekel. Vse njihove črte na papirju so blaznost v vaših pogledih in trde pesti so vam zažugale.»

«Kako, kako? Saj sem vendar dejal, da lahko obljubite vse, kar hočete. Kajne, gospoda!» se je obrnil pretrgano in razdraženo

k povabljenima. «Ne bodite nespametni, nekaj denarja še in zlomimo štrajk. Zopet zajezdimo položaj in za procente na obe plati se zmenimo pozneje. Tako sem vam naročil, gospod inženir.» Molče so ga poslušali, skoro jih je narahlo pomiril. Sedli so in le Brajda je stal. Pred vrati se je zopet zganilo.

«Kaj ni pritisnil na kljuko, prekleti pisar?» Toliko, da se mu ni stemnilo pred očmi. Sredi teme, pod trepalnicami, pa so zagorela plamteča srca. Tedaj je dvignil pest in udaril čez obraz.

«Jaz hočem tako! Nocoj ste se zbrali, vi mrtvi sodniki, da sodite nad živimi, večno živimi srci. V tej vaši seji vidim in spoznavam vedno ponavljajočo se sodbo, ko stoje živi obtoženci pred mrtvimi sodniki. Sodili boste z možgani, pa se ne zavedate, da posegate z njimi kakor z ledenimi kleščami iz groba v žareča ognjišča utripajoče krvi. Poslušajte, da odprem pred vami bukve vseh živih in mrtvih.

Zapisani ste v bukvah mrtvih, ker so vam srca še živečim izgorela in ta vaš rod sega nazaj do tistih dni, ko se je zemlja ohladila. V svojih drobovjih smrdite po grehu in zločinu. Pozivljali ste množice ubogih in nevednih na upor. Zato ste jih izmučili, da ste jih slekli do golih kosti, ki so v besnem obupu bile kot blazne krog sebe. Vi pa ste sodili naprej, vi obsojenci že od početka, dobro vedoč, da palijo vaše sodbe uporne misli vašim podložnim. Toda zaman, nič hujše se niste mogli rogati, nego s prelepimi kipi, postavljenimi na njih grobovih in z žarečimi napisi: za svobodo! za človeštvo! Tam spodaj pa so trohnele resnično človeške kosti. O, nikar ne mislite, da so strohnela tudi njih srca. Na Oni svet so romala in od tam se vračajo v dolgih procesijah, ker večno živi ne morejo umreti. Prekleta je dediščina vaših duš. Človeštvo trepeteta pod njeno težo, kajti, karkoli si je ustvarilo v tolažbo in uteho, vse ste izpremenili v ječo in zatiranje. In bojim se, da se je ne otresejo zanamci. Zato ste se sami sodili. Le pogledjte v knjige mrtvih. Vsi gospodarji so zapisani tam, od Faraonov do vas, do vaših bratov. Toliko jih je, da že pešajo koščeni prsti Parke. Še nerojeni nosijo vaš Kajnov žig in ne izpere ga jim molitev rodeče matere. Kakor sedite zdaj tukaj, z lažjo v svoji duši, z zankami za hrbtom, tako sede vsepovsod vaši bratje in sodijo nad tovaršami, deželami, državami in narodi. In se ne zavedajo, da so že mrtvi in morajo umakniti svoje roke od živih.

Da sem mašnik, posvečen od njih, bi vam bral evangelij iz njihovih bukev, ki so popisane za stoletja naprej s trpečimi, upornimi dušami. Semena vaša so bila grabež, lakomnost, oholost in napuh, sladostrastje in srd, vsi poglobitni grehi, katerim se upirajo

duše, ki niso nikoli okusile gospodstva in si niso oskrunile ustnic iz tega keliha. S silo ste jim krčili dlani v pesti, zato padejo na vas. Njih greh in kri pa pride na vaše otroke, tako stoji zapisano. Sezidali ste jim cerkve in hodili so, da so se komaj razvrstili, molit in lajšat svoje grehe. Vi pa ste stali pred cerkvijo in zanje barantali. Nikdar utrujene roke so zidale vaše domove, greble do krvi pod zemljo, prerile jo zgoraj in spodaj, da uteše vašo nenasitnost. Pa je niso, le razdražile so jo. In kar so gradili, kopali, ustvarjali črni žulji, ste jim v krohotu topov pokončali. Z železnimi beti ste jih zabili v zemljo, da se ne dvignejo več, toda zmotili ste se. Vstali so milijoni in pomoleli svoje ožgane kosti iz grobov. Nocoj je odjeknil klic živih: boja hočemo! Hoteli ste ga, zdaj ga imate. Dokler vas ne zrušimo, nam ni pokoja.

Tu stojim in vam povem: Teh upornikov ne prevara lažnivi jezik. Zvezdo upora nam je poslal bog za znamenja in kar se je zgodilo nocoj v malem, zgodi se z vašim bratom. Vsi ste enaki. Za njih žulje ste vadjali, iz rokavov ste stresali goljufijo in sleparstvo med sabo, toda ti žulji so dijamanti zemlje, rodeče svoje otroke.

Spretno ste tehtali krive mere, pa se je pogreznila skodelica upora. Nobene uteži nimate več, da obtežite vašo praznino, ki se obupana lovi med nebom in zemljo.»

Brajda je s svojimi bliski motril osuple, ozelenele obraze, na prsih si je prekrizal roke. Tisti hip so se odprla vrata in videl je, da se je zmotil. Ni stal tam zunaj pisar, v sobo je planila Lina.

«Brajda, vse si uničil!» Obvisela je na kljuki in strmela vanj kakor blazna.

«Tega gada sem sam dojill!» je siknil Žakelj. «Gospod inženir, predložite račune, še je denarja dovolj, da vam z njim namažem podplate. Tovarno ste uničili, ogrinjajoč se v plašč njene službe!»

«Povedal sem vam, da ne jaz, ampak vi. Odprta vam je še pot dela, dokler ne pride poslednji, največji obračun.» Prikloniti se ni hotel, niti poslovil se ni, le Lina se je opotekla za njim; toda na stopnicah se je obrnila in odšla v svojo sobo, kjer se je zaklenila.

Mrtvaški tišini sta goreli žarnici pod stropom. Po dolgem molčanju sta vstala bankirja: «Sprejmite Škrinjarjevo ponudbo in udinjajte se! Ostalo sporočiva!» Komaj se je Žakelj zavedel, je ostal sam in edino ravnatelj Priba je stal tam, povešajoč svojo glavo pred njim.

«Jutri se odločim, prosim, pustite me samega, gospod Priba.»

«Nekaj, nekaj bi vam rad povedal.»

Malomarno se je ozrl vanj: «Povejte!»

«Če bi — če bi Škrinjar prodal, bom ostal pri Kolarju!»

«Razumem, razumem,» je odsotno mrmral Žakelj. Toda ustnice se niso mogle nasmehniti. Pred dvigajočim se poslednjim viharjem je zamrl v njegovi duši vsak utrip. (Konec prihodnjíč.)

Ivan Lah:

(Nadaljevanje.)

Angelin Hidar.

Starokorotanski roman.

11. Pred sodbo.

Kralj Rišar se ni vrnil v gorsko samoto ne ob solnčnem vzhodu ne pozneje, ko je jasen dan svetil nad gozdovi in gorami. Bil je v rokah svojih sovražnikov, ki so ga obdali s stražami, ga uklenili v verige in zaprli v temne ječe brežiškega gradu. Grof brežiški je dal takoj razglasiti po vsej deželi, da je kralj Rišar ujet in je pozval vso gospodo, plemiče in viteze, grofe in barone na svoj grad, kjer jim je v znamenje zmage pripravil veliko gostijo. In prišli so vsi s svojimi oprodi in služabniki, da so napolnili s konji ves dvor brežiškega gradu. Tam so se pogovarjali hlapci o kralju Rišarju, prepevali o njem zasmehljive pesmi in se pri vinu rogali tujemu vitezu, ki ni mogel niti preko mej zemlje korotanske. V dvorana pa so se gostili plemiči in vitezi in slavili god zmagoslavja. Ko so se opili, so dali pripeljati kralja Rišarja v dvorano. Vsi so hoteli videti njega, ki se je drznil priti v njih zemljo in hotel prevarati njih zvestobo do cesarja.

Stražniki so ga privedli v dvorano in grofje in baroni so zagnali velik krik, kajti njegovo lice je bilo shujšano, njegove oči upadle in njegova postava je bila sklonjena. A zdajci se je kralj vzravnal pred njimi in jim z ostrimi očmi pogledal v obraz, da so strahoma obmolknili. Bil je med njimi tudi Godvin, Jutin brat; ta je stopil iz njih vrste, skočil na trdi stol z mečem v roki kot sodnik in rekel z zaničljivim glasom:

«Tako se zopet vidiva, gost moj, vitez Angelar in kralj Rišar! Kakšno pesem nam zapoješ danes, ti izmišljeni junak!» In je dvignil pesti.

Toda drugi so ga zadržali, da bi ne zasramoval jetnika, kajti zdelo se jim je neviteško, nastopati proti neoboroženemu junaku. Razjarjeni Godvin jih je sunil proč in vzkliknil:

«Kje je moja sestra?»

«Taki bratje nimajo sester,» je odgovoril mirno kralj Rišar, «kajti kako naj brat povprašuje po svoji sestri, ako jo ima.»

«Imel sem jo, a ti si jo odpeljall!» je zarjul brat Godvin in grabil po meču.

«Bratje ljubijo svojo sestro, vi pa ste jo sovražili,» je rekel kralj Rišar, «nisem je odpeljal jaz, sama je zbežala.»

«Tu pred vsemi vitezi zahtevam,» je rekel Godvin s srditim glasom, «da nam poveš kraj, kamor si jo skril.»

«Bilo bi neviteško, izdajati skrivališče deklice njenim sovražnikom,» je rekel kralj Rišar. «Ako ji ne bo ugajal njen novi dom, se bo vrnila sama!»

Tu se je dvignila iz množice dolga postava temnega Gerona, ki se mu je še poznala bolečina na obrazu in je rekel z grohotom: «Vrnila se bo gotovo, a kakšna!» Vsi so se zgenili.

Geron je z divjim pogledom dvignil svojo pest.

«Kot kraljica kralja Rišarja,» je odgovoril kralj Rišar mirno. Nato se je obrnil h gospodom in vitezom in je rekel s povzdignjenim glasom:

«Ako je vaša volja in dolžnost, da me izročite cesarju, storite to, kakor vam veleva viteška čast, kajti z vami nimam pravde in nočem, da bi moral dvomiti nad častjo korotanskih vitezov.»

Tedaj so se začutili osramočene zaradi svojega početja in grof brežiški je rekel:

«Nismo hoteli tu obravnavati rodbinskih zadev, ako pa hoče kdo braniti svojo čast, naj se zgodi po naših starih viteških šegah.»

Vsi so se ozrli na Godvina in Gerona, ki sta molčala z jeznimi očmi.

Grof brežiški je ukazal stražnikom, naj spremijo kralja Rišarja v posebno sobo, ker ni hotel omadeževati svoje časti pred tujim vitezom. Plemiči in vitezi pa so popivali in veseljačili še ves teden na brežiškem gradu, igrali viteške igre in hodili na lov.

Medtem so prišli cesarjevi glasniki, ki so prinesli grofu brežiškemu lastnoročno cesarsko pismo v zahvalo za njegovo zvesto službo. Jetnika so odpeljali s seboj.

12. V samoti.

Ko se je Juta vzdramila iz svojih mamljivih sanj in je zagledala solnce na nebu, se je preplašena ozirala okoli sebe. Takoj se je zavedla vsega, kar se je bilo dogodilo. Planila je s svojega ležišča, sklenila je bele roke in je padla na kolena:

«Rišar, vitez moj in kralj moj,» je vzkliknila, «kje si, kam te je zanesla pot, odkod se mi vrneš? Ali te je zadela nesreča v gozdu, da si se spustil v boj z zverjo, ki je bila silnejša od tebe, junak moj! Kje bi bilo mogoče, da bi te ukanila divja zver, ti junak nad junaki, ki si premagal zemljo in morje in si utrgal prvi cvet z groba jeruzalemskega? Ti, ki si bil nepremagljiv na obzidju svetega mesta, kako bi te ne varoval Bog v naših tihih gozdih korotanskih? Ali si padel v roke svojih nasprotnikov, ki te zasledujejo povsod? O ti, ki si bil v boju silnejši od njih vseh, kako bi mogel sedaj postati njih plen, ko si se že nekoč srečno rešil iz njih rok? O, da bi vedela, kateri grad te skriva, z rokami bi izkopala rov, da bi prišla do tebe. O, ni mogoče, da bi te obvladali tvoji zasledovalci: preveč previdna je bila tvoja hoja, preveč dobro zadene tvoj lok, preveč junaška je tvoja roka, da bi postal njih jetnik. Kje si, kje si, moj Rišar? Ali si me zapustil sam in se napotil v svojo domovino, da se vrneš s spremstvom in me odpelješ s seboj? O, preveč viteška je tvoja beseda, da bi me bil ostavil v tej skrbi in bolesti! Preveč kraljevska je tvoja ljubezen, da bi hodil svoja skrita pota. Preveč junaško je tvoje srce, da bi ne preneslo trpljenja, dokler ne pride zmaga in odrešenje! O, Rišar, moj kralj in vitez, kam si odšel, kje naj te iščejo moje misli, kam naj grem za teboj?» Tako je tožila Juta v svojem obupu. Srna poleg nje je dvigala svojo glavo in se je stiskala k nji, kakor da jo hoče na ta način potolažiti, kajti čutila je obupno žalost svoje gospodinje. Juta jo je objela okoli vratu, edino živo bitje, ki je z njo čutilo in trpelo, in je rekla:

«Zdaj mi ostaneš ti edina družica, moja zvesta žival, in kakor sem te našla tedaj ranjeno in zbegano z mladiči ob potoku, tako bom jaz tu kmalu mati z otrokom brez pomoči in opore. O, kdo bo z menoj v onih težkih trenutkih?» Tako ji je govorila Juta in bridko jokala. Srna pa se je pritiskala k nji, kakor da jo razume in ji hoče nuditi svojo pomoč. Toda Juta je čutila, da je sama in zapuščena in da ni človeka pod nebom, ki bi jo sprejel pod svojo streho. Ves svet krog nje je bil kakor izpremenjen, bujni gôzdovi so se ji videli kakor gluhe pustinje in vse je bilo mrtvo in prazno. Iz te praznote pa je odmevala ena sama velika pekoča bolečina, ki jo je žgala v srcu. Odšla je iz svojega bivališča in hodila po gozdu; srna z mladiči jo je zvesto spremljala; stopala je ob potoku in gledala v bežeče valove: naročala jim je pozdrave zanj, ako ga vidijo; ptice so se zbirale okoli nje po vejah in ji prepevale: ona pa jih je pošiljala k njemu, da mu poneso vesti o njeni zapuščenosti; veter je vel preko gore in ona mu je govorila

sladke besede. Tako je hodila ves dan in iskala, kar je bilo nemogoče najti. Spuščala se je ob skalah navzdol in prisluškovala v gozd, ali ne zadoni odkod njegov glas, zvečer pa je stala na najvišjem vrhu in zrla v dolino... Utrujena in onemogla se je vrnila domov in legla sama na svoje trdo ležišče: v njenem srcu pa so umirale nade. —

Tako je pohajala po gozdu dan na dan; vstajala je ob prvi zori in hodila je spat v trdi noči in od nikoder ni bilo glasu o njem.

12. Menih.

Nekega dne, ko je sedela sama pred votlino in je premišljala o svoji žalostni usodi, sta pribežala srnina mladiča v ogrado in naznanjala s svojo zbežanostjo prihod človeka. Juta se je vsa prestrašila. Toda pomislila je, da je morebiti prišel kak tujec in prinesel vest o njenem ljubljencu. Zunaj so se zaslišali tihi počasni koraki in skozi ograjo je stopil star menih s sivo brado, slabo oblečen, s palico v roki.

«Mir božji temu domu,» je rekel sveti mož, ko je zagledal mlado ženo pred seboj.

Juta se je prestrašila svetega moža, a takoj je pomislila, da ji je nemara Bog poslal tega pobožnega starca v pomoč. Zato je obrisala solze in rekla:

«Sam Bog mi vas je poslal, pobožni mož, da me potolažite v težki uri.»

«Bog je usmiljen in ljubi nas vse,» je rekel sveti starec. «Dovoli, hčerka moja, da počijem tu pred tvojo skromno kočo, kajti utrudila me je dolga pot.»

Starec je sedel na kamen in je pogladil oba mladiča, ki sta se mu zaupljivo približala in mu legla pred noge.

«Ta dva sta me pripeljala k tebi, mlada žena, nemara si potrebna božje utehe.»

Juta je pokleknila k starcu na tla in mu takoj hotela razkriti vso svojo boleost. Toda njenim mislim so naenkrat pošle besede, kajti tisti trenutek se je zavedla, da je živela v grehu, da je bila njena ljubezen pregrešna, da je pozabila na svet in na Boga, ko je ljubila. In zdaj je ostala sama s svojo ljubeznijo! O, kako težka je kazen božja! In ta težka zavest nje krivde jo je prisilila, da je pričela izlivati starcu vso svojo izpoved in obtožbo v tihe, jecljajoče besede:

«Nesrečna grešnica kleči tu pred vami, sveti mož, in čaka vaše tolažilne besede. Velik je bil moj greh, ker je bila velika moja ljubezen. Bog je blagoslovil moje telo, toda ob času, ko se imajo

dopolniti moji dnevi, sem ostala sama in zapuščena! In to je največja kazen, ki sem jo mogla prejeti za svoj greh. Tu visoko v tem osamljenem gozdu čakam brez človeške pomoči dneva, ko naj dam življenja novemu bitju. Edino ta moja srna mi je tovarišica ob tej težki uri.»

Menih je sklonil glavo in rekel:

«In kje je on, ki te je zapeljal v te kraje in te tako brezvestno zapustil?»

«O, sveti mož, ne govorite mi tako o njem!» je rekla Juta. «Ni me zapeljal, niti me ni zapustil — sama sem šla z njim, ker naju je vezala sveta ljubezen, in nikdar bi me ne bil zapustil iz lastnega nagiba.»

«Velika je tvoja vera, žena, ker je močna tvoja ljubezen. A grešila si in zato se te je dotaknil prst božji.»

Juta je zaplakala in rekla:

«Presilna je moja vera v Boga, da bi mogla verovati v kazen za greh, ki ga je rodila ljubezen. On je usmiljen in odpušča svojim otrokom, ker vidi in ve za vse naše življenje in trpljenje. On sam je vodil njegovo pot, ki ga je pripeljala k nam, in moje srce ne najde greha nad seboj, ker je ljubilo v čisti ljubezni junaka, ki je prvi razvil svoj prapor zmagooslavja nad mestom jeruzalemskim...»

Zdajci je Juta obmolnila, ker se je bala izdati ime svojega junaka. Toda menih jo je prijel za roko in dejal s tresočim glasom:

«Kdo je bil tisti, ki je zmagal nad pogani in ni znal zmagati nad samim seboj?»

Juta je zaihtela v težki boilesti in iz njenih prsi se je prvič pred tujim človekom izvilo njegovo ime:

«Kralj Rišar —»

Menih se je stresel pri tem imenu, potem pa se je sklonil nad njo in ji je položil svojo roko na glavo.

«Juta,» je rekel in otrl solzo iz svojih dobrih oči.

Juta se je začudila, ko je zaslišala iz ust tujega meniha svoje ime. Dvignila je glavo in mu je pogledala v obraz.

«Ne poznaš me, dete moje,» je rekel menih, «a jaz te poznam. Iskal sem te po vseh teh gorah, da te najdem in ti pomorem, zakaj kralj Rišar se ne vrne nikoli več.»

Juta je sklenila roke; globoko v srce so jo zbolele te besede.

«Zakaj, govorite, zakaj! Kako je to mogoče?»

«Ne vem, zakaj, niti ne vem, kako je to mogoče, kajti čudni so božji sklepi. Toda kralja Rišarja so ujeli njegovi sovražniki

pri Brežah ter ga odpeljali v roke cesarju, ki ga je dal zapreti v neznan grad.»

«On se vrne, on se vrne!» je govorila Juta, da ne bi slišala krutih besedi, ki so jo kot nož rezale v srce. «Bog je dober, Bog je usmiljen. Moj dragi je utrgal prvi cvet na svetem grobu in zato ga osvobodi Bog s svojim čudežem, da se povrne k meni.»

«Bog je dober, Bog je usmiljen,» je govoril menih, «on ga more osvoboditi s svojim čudežem — a za sedaj ni nobene nade, da bi se vrnil. Zato je treba poskrbeti zate, kajti tako ne moreš ostati zapuščena v divjem gozdu, ko se izpolnijo tvoji dnevi. In zavoljo tega sem preiskal vse te gozde naokrog, dokler me nista privedla ta dva mladiča v to tvoje skrito domovanje. Vem vse, kar se je zgodilo, kajti poznal sem tvojo mater...»

Tu je staremu menihu beseda zastala, kakor da skriva v sebi globoko skrivnost. Ko pa je slišala Juta besedo o svoji materi, je bila njena bolečina še večja in z otroško udanostjo je prosila meniha:

«Pripovedujte mi o nji, o moji materi, ki je nisem nikoli poznala in mi je spomin na njo vedno svet.»

«Drugokrat ti bom pripovedoval o nji, dete moje. Zdaj si preveč utrujena in potrebuješ počitka. Moja skrb bo, da ti najdem zavetja, predno se izpolnijo tvoji dnevi; jaz nisem lovec, da bi ti mogel loviti divjačino po gozdu in moj stan mi ne dovoljuje, da bi prebival s teboj pod eno streho in ti stregel v boleznih. Zato pojdem k tvojemu očetu, da se vrneš v njegovo hišo in da tam počakaš na svoj čas, kajti otrok, ki se bo rodil, je kraljevskega rodu...»

Ko je Juta slišala, da namerava menih prositi zanjo pri očetu, se je prestrašila, kajti poznala je strašno jezo svojega roditelja, sirovost svojega brata in maščevalnost črnega Gerona. Zato je rekla:

«O, duhovni oče, pustite me, da rajša umrjem tu s svojim otrokom, nego da bi se vrnila domov, kjer me bodo mučili moji domači. Rajša bi prebivala pri preprostih dobrih ljudeh, ki bi me ne poznali in bi iz usmiljenja sprejeli k sebi tujo izgnanko.»

«Rad bi storil po tvoji volji,» je rekel menih, «toda tvoj oče te je dal iskati povsod in ko te najde, te bo ukazal s silo odvesti na skrit kraj, da maščuje svojo sramoto.»

«Tedaj pobegnem odtod in pojdem sama po svetu, dokler ne najdem zavetja pri dobrih ljudeh,» je rekla Juta in si je z rokami zakrila obraz in vroče solze so ji oblile lica pri misli, da ni v domovini prostora za njo in za njeno še nerojeno dete.

«Tudi za njega, ki nas je odrešil, ni bilo toplega mesta med njegovimi ljudmi,» je rekel menih. «Njegova sveta mati je morala nočevati v preprostem hlevcu med pastirji, ko so potekli njeni dnevi. Toda pisano je bilo tako in se je moralo zgoditi. Ti pa si grešila in samo pokora more izbrisati tvoj greh. Zato ne odklanjaj roke, ki ti jo je poslal Bog na pomoč, in poslušaj besede starega moža, ki hoče dobro tebi in tvojemu otroku.»

Te besede so Juto potolažile, položila je svojo izmučeno glavo udano v tresoče se roke starega meniha in rekla:

«Storite z menoj kakor hočete, samo ne zapustite me v tej sili.»

«Ne zapustim te nikoli več, dete moje. Vrnem se kmalu zopet k tebi.» S temi besedami je menih vstal in položil roke na klečočo Juto, kakor da jo hoče blagosloviti.

«Blagoslovite me in podelite mi sveto odvezo za moj greh,» je prosila Juta.

Sveti mož je molil tiho molitev, blagoslovil jo in ji podelil odpustanje grehov. Nato je odšel šepetaje svete besede. Srnina mladiča sta ga spremila na pot in sta se potem vrnila v ogrado, kjer je Juta še vedno klečala, vsa zatopljena v svoje misli. Njeno srce je bilo olajšano, ker je čutila dobro usmiljeno roko, ki se ji je v stiski izprožila v pomoč. Pripravljena je bila sprejeti vsako pokoro in ponižanje, samo da reši svoje dete.

13. Rojstvo.

Dan za dnem je čakala Juta, da se vrne menih z radostno novico, da je zanj našel pribežališča med ljudmi. Toda dnevi so potekali in meniha ni bilo. Juta mu je vsak dan hodila naproti po stezi ob potoku navzdol, da bi ga že od daleč mogla pozdraviti. Spremljala jo je srna in njena dva mladiča, ki so čutili njeno nemirno in nestrpno pričakovanje in tudi oni begali okoli ter iskali sledi. Toda našli niso ničesar. Pri tem je Juta vsak dan trgala bičevje in protje ob potoku in spletala košek, ker je čimdaljebolj čutila, da se približuje njen čas. Po gozdu je natrgala mahu in trave in je tako pripravljala v košku mehko posteljico; z rožami je ovenčala košek in radovala se je, ko je gledala pred seboj zibko, pripravljeno za svoje dete. Mnogokrat jo je obšel strah, da jo bo čas prehitel in da bo ostala sama v oni težki uri: tisti hip je hotela pobegniti v dolino in si poiskati zatočišča pri dobrih ljudeh. Toda verovala je v besede dobrega meniha, zato je odlašala svoj odhod od dne do dne v trdni veri, da pride menih ali kdo drugi, ki jo reši iz gorske samote. Živela je tako zaupajoča tej svoji misli, da niti ni čutila, da se njeni dnevi že

izpolnjujejo. Večkrat jo je obšla sladka misel, da pride on sam, njen kralj Rišar, da se reši iz neznane ječe in prispe k nji prej, predno napoči odločilni dan. Sanjala je o njem vsako noč: obiskovala ga je v mislih v njegovi temnici, videla ga je, kako lomi železne okove med skalnimi okni, kako pleza po skalah med bršljinom, kako izginja v temni gošči in hiti nazaj, nazaj, v zemljo korotansko. Pogosto ga je videla, kako blodi po gozdih, kako plava preko rek, se vzpenja po strminah in se bliža, bliža vrhovom, ki so mu znani iz časov, ko je prebival z njo na tej skalni višini. Videla ga je, kako jezdi kot kralj s svojim spremstvom sredi belih cest, zmagovalec nad sovražniki, in prihaja, prihaja, da jo reši še pravi čas.

Toda zjutraj se je zbudila sama na trdem ležišču in potem je slonela dolgo na ograji in gledala v svet.

Odkar se je izpovedala menihu in prejela njegovo odvezo, se je čutila očiščeno in olajšano, nje duša je bila kakor bel cvet, ki ga je krepilna rosa očistila prahu in vsega nečistega. Zaupala je v Boga in neprestano tiho molila, da bi je ne zapustil v njeni stiski in sili.

Tako se je zbudila nekega jutra in začutila, da se je približala njena ura. Težke bolečine so jo obhajale in ni vedela v svojem brezupu, kam bi pobegnila. Gozdi so šumeli naokrog s svojo veličastno pesmijo; gore so kakor kraljevska straža obdajale njeno gorsko samoto. Pokleknila je pred svojo gorsko votlino in molila:

«O, Bog, ki skrbiš za ptice pod nebom in za lilije na polju, ne zapusti me v tej nesreči, bodi milostljiv meni grešnici.»

Srna, ki je čutila globoko žalost svoje prijateljice, se je stisnila k nji, kakor da ji ponuja svojo pomoč. Juta jo je objela in rekla:

«Ako ne bo prišel človek, ki bi me rešil, me boš ti krmila v moji bolezn, dokler se mi ne vrnejo sile, da odidem odtod.»

Srna je razumela njene besede in ji je hvaležno lizala roke. Srnina mladiča sta stala ob ograji na straži in sta zrla s povešenimi glavicami svojo gospodarico.

Juta je prinesla košek, ki si ga je bila spletla za zibelko, pregnila ga z belim robcem, na katerem je bilo všito ime kralja Rišarja, potem pa je onemela od boleti, padla na tla in obležala tako v svoji onemoglosti. Slišala je šumenje lesov, ki je rastlo bolj in bolj in se širilo naokrog, kakor da so se vzbudile vse neznane podzemske sile in zahrepenele po solncu, po življenju; zadivjalo je v koreninah, tla so se oživila, debela so se stresala in vrhovi so šumeli, kakor da se hočejo iztrgati drevesa s koreni

iz zemeljskih globočin in se dvigniti k nebesom. Toda veje so bile prešibke, da bi nosile drevesa s seboj, zato so se vzpenjale v vetrovih in plahutale po zraku, kakor krila ogromnih ptic. A niso se ganile z mesta: Njihovo hrepenenje po vzletu navzgor, ki je prihajalo iz zemeljskih globin, se je izpremenilo v neskončno pesem, ki je napolnila vse gore naokrog.

«K solncu hočemo in ne moremo, kajti na zemljo so privezane naše korenine in iz nje pijemo svoj sok. In če se odtrgamo iz njenih temnih objemov in sledimo vetrovom, ki nas vabijo s seboj, nam v hipu omaga sila in padamo iz višav na tla, kjer umiramo brez življenja in strohnimo na zemlji, ki nas je rodila . . .»

Tako pesem je slišala Juta v svoji nezavesti. Čudno se ji je zdelo, zakaj so se razburili gozdi naokrog, kakor da je prišel zanje veliki trenutek. In videla je v sanjah, kako so se zazibale gore pod veličastno pesmijo šumečih gozdov; vsi zakladi v gorah so se zasvetili v svoji bajni svetlobi; tema je izginila in vse se je zableščalo v zlatu in srebru in dragih kamnih. Ali niso to darovi, ki jih prinaša v dar zemlja na veliki dan, kadar se razodevajo njene najgloblje skrivnosti? In vse živali v gozdih so se vzbudile in so se zbirale v nepreglednih vrstah in so se spustile na pot, kakor da gredo na slavnosten pohod. In vsi ptiči nad gozdi so se dvignili visoko nad vrhovi dreves in so letali v gostih jatah, krožeč pod nebom, kakor da oznanjajo svetu velik dogodek, ki se godi sredi gozdov.

Solnce je sijalo veliko in mogočno in je objemalo s svojimi žarki v neskončni ljubezni vso zemljo, ki je trepetala v njegovem vročem objemu in mu je razkladala vsa svoja čuda, ki jih je hranila skrita v svojih skrivnostnih globočinah. Vse to je videla Juta v svojih sanjah in se je zavedala, da je ta velika slavnost, ki šumi okoli po svetu, pozdrav njenemu kraljevskemu sinu.

Še napol v omotici je planila iz svojih sanj, strašne bolečine so v trenutku prešle, divji šum gozdov, ki se je v njem slišalo pokanje korenin, je mahoma utihnil — čudna tišina je zavladovala vsenaokrog in iz nebeških višav je odmevala angelsko mila pesem miru in tihote. Juta je odprla oči in v svojem naročju je stiskala toplo telesce svojega otroka, ki je dvigal svoje slabotne ročice in iskal zavetja pri svoji materi. Stisnila ga je k svojim prsom in polnila vse njegovo telesce z vročimi poljubi. Iz njenih prsi je vzklikla zahvalna molitev k Bogu in po njenih licih so tekle vroče solze.

«O, Bog, ki si me v svoji ljubezni rešil v tej uri, bodi mi dober oče, ki skrbi za svojega otroka in če jaz nisem vredna te milosti,

prizanesi vsaj temu drobnemu črvičku, da se otme smrti in ostane pri življenju.»

Čutila je svojo slabost, zato se je bala, da bo onemogla in umrla: strašna je bila misel, da bi ostalo živo dete pri mrtvi materi in bi ne bilo nikogar, ki bi ga rešil v življenje.

Ko je zbrala svoje moči, je okopala dete v vodi in ga položila v košek. Srna in oba mladiča so obstopili košek in so z začudenjem gledali drobno dete, ki je odpiralo svoje jasne oči in gledalo proti nebu. Juta je slonela nad njim in ga je klicala s sladkimi imeni.

(Dalje prihodnjič.)

Pastuškin:

Pesmi.

Nova sfinga.

Poglejte, bratje, ženo: trd ponos
v negibnost kuje čelo ji in lica,
a polne prsi poljejo in skoz
prebelo polt kipeča slast pronica.

Ni žena — levji trup in dvoje šap,
grozeči rep, še bolj grozeča griva...
Če vam, ugankarji, bo duh preslab,
ne pridete uganki tej do živa.

Od Adrije in Soče širni vzhod
vam Samo dal, branila sta ga Ingo
in Ljudevit... Kdo vam poslal na pot
je od zapada zdaj to novo sfingo?

Vsi so došli jo, kar je vekov
vršalo preko nje med tremi morji,
in blagih sokov polna in strupov
se zvijala ob našem je obzorji.

A zdaj se nam ulegla je na prag,
zaslanja Triglav in Snežnik in Istro
in Kras Dalmacije. Zdaj bodi jak,
moj rod, in môtri pazno jo in bistro.

Sokove blage strumno razigraj
i v njej i v sebi, da se naveliča
dvoumne igre in se njen sijaj
za istino ali za laž izpriča.

Bližajočim se srcem.

Ali so, bratje, dnevi taki,
da bi srca prosto sijala,
da bi svobodno se poznala?
Kje so lopovi, kje poštenjaki?

Srečamo se in — hladno mimo;
smela srca si krotimo.
Včasi, v znamenje vere prave,
žarek si pošljemo iz daljave.

Srca, čuvajte toplo žarenje;
tisočpostajni križev pot
trdo kalí vas za trpljenje,
ne za udobnost lenih usod.

Poln solnca.

V prisojno reber ležat goloud
spomladi se izgubljam in jeseni,
poleti na obali se peščeni
mi proti solncu pne ožgana grud.

Kako preraja žarkohlepni trud!
In kot bi strele v tarči se ognjeni
vse pšice solnčne sekajo se v meni
in krešejo stotisoč zlatih rud.

Zdaj pridi, draga, da izprožim vate
vse iskro seme za iskrejši rod.
Z žarenjem svojim naj ošinem brate,
ki vedrih niso zrlí še usod.
Vesoljstvo vabim k sebi v solnčne svate,
moj smeh oznanja v solncu preporod.

Blagi večeri.

Blagi večeri plovejo	Daj mi srebrne peruti,
mimo vrhov,	blagi večer,
preko doline sejejo	daj mi s tabo pluti
bisernih snov.	v sinjo smer.

Človek zaprede se vanje
in ni več slab,
brige odveje vsakdanje
tisoč pozab.

Ivan Zorec:

(Nadaljevanje.)

Beg Bukovac.

ko je prišel beg Ali domov, ga je že čakal Risto Živanovič. «Slišiš, Risto, Vukósavi sem vzel jagnje; ob desetini ti ga vračunam.» «Tvoje je bilo, sebi si vzel, gospodar!» «Dobro si rekel, a poslušaj dalje: Vaso Radovič bi rad Vukósavo. Kaj praviš?» «Siromak je Vaso in slaboten. Ne imel bi rad slabiča za zeta. — Oprosti, če misliš ti drugače!»

«Ne mislim. Vukósava ni za Vasa in za nikogar ne!»

«Dà, mlada je še.»

«Risto,» je dejal po kratkem molku beg Ali Bukovac in se mu je zdelo, da razodeva že staro svojo misel. «Risto, oče mlade ali nemlade Vukósave, pazi, kaj ti povem: Vukósava bo moja kakor je bilo danes njeno jagnje moje!»

«Gospodar —,» se je prestrašil Risto, «mogočna ti je roka, silna ti je oblast, kakor ti je jaka in sijajna bela kula — in zdrav bodi v sreči in zdravju in v junaštvu nesmrtnem! Ali prosim te, ne pljuni mi na moško čast, ne daj, da bi mi hči izginila za zidove turške kule!»

«Pusti, Risto, odločil sem se, da dobi Vukósava drugo usodo.»

«Narodni pevci razglašajo čast tvojega imena, o, gospodar, in vsi vemo, kako blago srce imaš, dobronik naš! O, usmili se mi otroka in pusti nas, da živimo v svojem siromaštvu! Bog ti daj zdravje —!»

«Na čast in poštenje ti obetam, da bom skrbel za njeno srečo!»

«Sreča ji bo, če jo pustiš meni in usodi preproste žene.»

«Sreča ji je v moji sreči, a tvoja sreča bo v njeni sreči.»

Risto ni mogel več govoriti; po brazdastem, trdem licu so mu polzele tihe solze.

«Risto, ali se spomniš, da bi bil jaz kdaj prelomil besedo ali da ne bi bil izpolnil obljube?»

«Ne spomnim se, gospodar!»

«Pomni torej, da sem ti obljubil vso skrb za srečo Vukósave. In da se boš zmerom spominjal te obljube, te že od jutri oprostim desetine in vseh dajatev. Prost si!»

Risto je rignil od neznanke sreče.

Beg Ali je udaril roko ob roko in na vratih se je pokazal star sluga.

«Vukósava, hči Rista Živanoviča, naj pride semkaj!»

Risto je dvignil roko, ali beg mu je s trdim pogledom ubil besedo na ustih.

«Molči,» mu je ukazal, «in tu počakaj, da se vrnem!»

Tako mu je gospodovalno rekel, ne da bi ga pogledal, in je šel k ženi Zulejki. —

Zulejka se je leno valjala na debeli, široki preprogi v skoraj mračni sobi, razsvetljeni samo z majhno oljenico, valjala se je in se nestrpnost ozirala na vrata.

Blizu nje je stala komaj za pedânj visoka mizica, na mizici se je svetilo bakreno in porcelanasto posodje za pripravljanje črne kave, zraven je leno slonel dolg, dragocen čibuk.

Ko je beg Ali naenkrat vstopil, je Zulejka v pridušenem veselju tiho kriknila in skočila na noge.

«O, sokole, prišel si, o, prišel si!»

«Ostani, kakor si bila,» je pokimal mladi beg in še sam počenil na njeno mehko ležišče.

«Da si prišel! Čakala sem te ... zmerom te čakam ... zmerom sem sama, sama.»

«Ne boš več sama, Vukósavi sem ukazal, da pride in ostane tu.»

«Vukósavi, hčeri Rista Živanovića?»

«Prav tisti.»

Zulejka ga je nemo gledala. V očeh ji je gorelo vprašanje, ki si ga usta niso upala izgovoriti.

Beg Ali je bral vprašanje in je odgovoril:

«Poklical sem jo, ker lepo poje, tako lepo poje, da umiram, če je ne slišim.»

«Kako dolgo bo ostala tu?» ji je ušlo.

«Zmerom, zakaj mila je mojemu srcu.»

«A kaj sem ti storila jaz — ?» je zaihtela uboga Zulejka.

«Ti si mi žena in si vsa v mojem srcu. Zakaj dvomiš? Vukósava mi ne more biti žena, ker je kristjanka; a kar mi bo, brez škode zate bo.»

«Gospodar si. Ne bom dvomila več in izpraševala,» je tiho, vdano rekla, po obrazu se ji je razlila topla rdečica.

Beg Ali se je nagnil k nji in je počasi in polglasno govoril:

«Glej, zaradi svojega grla in svoje pastirske lepote je mila mojemu srcu. Prosim te, ne sovraži je zato! Uči jo stvari, ki jih sama znaš, in bodi ji sestra! Zaradi nje bom imel rad tvojo sladko ljubezen, s pametjo in z dobrim srcem me boš silila k svojim nogam. Zakaj Alah je eden, kakor je Zulejka samo ena

za bega Alija... Beden in nemiren sem; pričujočnost Vukósave mi povrne mir in spanec.»

Beg je malo razširil roke, zibaje se nagnil nekoliko naprej in se počasi dvignil s svojih čepečih nog, kakor bi se motal iz zemlje.

«Vrnem se,» je dejal, ko se je obrnil k vratom.

«Čakam te,» je tiho rekla Zulejka, na belem obrazu se ji je utrnila rdečica. Kipeča ženska se je zleknila po debeli preprogi in se obrnila v steno. Ali kmalu je sedla na prekrižane noge, obrisala si nekoliko oči in se nasmehnila. S kratkim smehljajem po vsem vročem licu je v koprnečem pričakovanju obstala z očmi na vratih.

«Čakam te, dragi, dobri, modri...!»

Vukósava se je takoj prikupila lepi Zulejki in dobri begovi materi. Pomagala ji je pri domačih opravilih in pazila, čakala in se bala bega. Ampak že v drugič se je pomladil mesec, odkar je na gradu, pa gospodarja ni še videla. Kakor bi ga ne bilo. Kje je, zakaj se ji skriva?

Zulejka jo je večkrat kar nenadoma poklicala in ji velela, naj pusti delo in naj zapoje, zapoje tisto in tisto pesem.

In ko je najlepše pela, je Zulejkin pogled nekoliko postal na težkih zavesah, ki so zastirale vrata v sosednjo sobo; potlej je legla vznak, priprla žareče oči in se blaženo, tiho smehljala.

«Res, lepo poješ,» bi pohvalila nazadnje.

«Ne verjamem. Pesem je lepa samo na planini.»

«Ali se ti toži po planini, Vukósava?»

«O, lepo je na planini! Ali gospodar mi je ukazal in tu sem. Dobro je.»

«A kaj ti pravi gospodar?»

«Kje je gospodar? Odkar sem tu, ga nisem še videla. Ali je odpotoval, ali bñje kje boj junaški?»

Vukósava jo je proseče gledala.

Pa Zulejka je burno sedla, težko je dihala in drhtela:

«Ali je res, dobra Vukósava, da nisi videla gospodarja?»

«Res. Prosim te, kje je? Ali je bolan ali ga celo skeli junaška rana? O, povej —!»

Zulejka ni nobene odgovorila. S tresočimi rokami si je pokrila lice in je spet legla.

«Moje pesmi je rad poslušal... morda bi ga razvedrila... Naj grem do njega, da mu zapojem...» je plaho poizkušala Vukósava.

A Zulejka se je preblaženo smehljala in si šepetala:

«O, sokole dragi, dobri, modri —!»

Ko se je begu Aliju zdelo, da je Vukósavino pričakovanje že zadosti nemirno in nestrpno in njeno srce zvrhoma polno vroče ljubezni, je naenkrat stopil prednjo.

Na Vukósavinem licu so se prižgale lepote vseh večernih zarij, iz srca ji je planil krik sladke groze in sreče:

«O, gospodar —!»

V čudni omotici, v prijetni nemoči je omahnila predenj. —

Zaželjeno svidenje z begom ji je vzelo pesem iz grla in utrnilo tisto nežno rdečico z lica.

Ali počasi se ji je pesem vrnila, vsa Vukósava je zacvetela in se razbohotila v zdravju in obilnosti.

Pa se je spominjala planin in svoje krasne prostosti sredi ovčic in jagnjičev?

Zmerom. In vendar ni šla več iz gradiča. Le iz ozkih lin in zamreženih oken se je ozirala po belih pečinah, žarko se bleščecih v visokem solncu in trudno krvavečih v drhtečih večernih zarjaj; samo iz svoje sladke ječe je z motnimi očmi pozdravljajoče in ljubeče božala tiho rodno vas, ki je ubožna in umazana strahoma koprnela v prisojni breg. Ni šla iz gradiča. Sram jo je bilo pred vrstnicami in vrstniki, pred vso vasjo in bala se je Vasa.

Mati jo je obiskovala, oče ni prišel več blizu in nihče ne.

Odkar pa je dobila v lepo pisano zibelj svojega malega begiča, je tudi mati izostala.

O, Vukósava ni več gledala iz ozkih lin in zamreženih oken po belobleščeči solnčni planini, domače strehe v revni rodni vasi ni več iskala in božala z motnimi očmi; — vse žarko solnce belih pečin, vsa blestava lepota drhtečih večernih zarij, vsa sladko otožna tihota domače sreče je prebláženo domovala v velikih, jasnih sinčkovih očeh in ji je vela iz njegovih presladkih glaskov v neizmerno srečno in zadovoljno srce.

O, na belem, silnem gradiču je zagospodoval Vukósavin sinek, silni begič. Samo dihnil je bolj glasno, in že so se skrbeče sklanjale nad njim trepetajoča mlada mati, stara begica in lepa Zulejka, ki je vdano in radostno postala prava sužnja mogočnega begiča, najskrbneje pa je posedal ob zibeli sam presrečni beg Ali Bukovac, gospod in gospodar vse široke doline in vse visoke planine.

Kadar je begu Aliju srce hotelo razgnati od prebláženih čuvstev in od očetovskega veselja nad krepkim sinkom, jezdečim mu na kolenu in lovečim ga za ponosne brke, je srečni oče pograbil handžar bridki in puško kremenjačo in je zarajal v solnčne planine, ker mu je bil gradič preozek in pretesan za preveliko srečo in radost, ki mu jo je poslal pravični Alah... Ali to mu ni

bil gosposki lov na plemenito divjačino in ni iskal plahih sledov za maščevalnimi, bojevitimi hajduki, da bi prišel nadnje z junaško četo, — o, ne: splezal je po nazobčanih grebenih škrbaste ga gorskega slemena na najvišji vrh, tam gori široko sopol vase močni vonj planinskih trav in vroči soj visokega solnca pa gledal v dolino, kadečo se v potu svojega trudnega, zdelanega obraza, z očmi obstal na gradiču, belem ko jagnje, in s srcem, poljočim in vriskajočim, videl sina svojega, sokoliča bistrega, junaka bodrega, gospoda in gospodarja mogočnega in dobrega... «E, sinko, sókole sivi, veliko ti zdravje, junaška ti duša, široka ti sreča...! Alah je velik!»

In beg Ali Bukovac je počenil na izpodvite pete, položil puško na prekrižane noge, sklonil glavo na kosmate prsi junaške in od sreče in blaženstva rignil v sladki jok...

«Dà, Boga mi!»

(Konec prihodnjič.)

A. Debeljak:

Gustav Flaubert.

(1821 — 1880).

se svetovno knjištvo menda ne premore bolj čudne, zamotane in nezadovoljne umetniške osebnosti, nego je Flaubertova. Kakor da se podedovani vplivi niso mogli strniti v ubrano celoto. Vsi očetnji predniki, doma iz ušive Champagne, so bili živinozdravniki, oče pa je bil 34 let v Rouenu načelnik v kirurški

bolnici, dočim je bilo vse sorodstvo po preslici iz Normandije. Pogosto so ga prisposodabljali z Vikingom, sam pa pravi o sebi v **Pismih**: «Jaz sem divjak, imam barbarski nagon, trmo, jezljivost. Kar nas je Normandcev, se nam pretaka nekoliko lesnikovca po žilah. To je kislá, kvašena pijača, ki včasih raznese sod.»

Že v svojem 9. letu se je zanimal za slovstvo. Še na pravniški fakulteti v Parizu se je večinoma bavil z leposlovjem. Takrat se mu je primerila naslednja zgodbica: Oče se zlekne v naslanjač in mu veli: «Čitaj mi nekoliko, kar si napisal!» Bilo je po kosilu. Vročina. Gustav je že bral pol ure, oče pa je brzo zadremal. Končno se sin oglasi nejevoljno: «Menda imaš dovolj!» Stari se zbudi in se zasmije, rekoč: «Pisanje ni ravno slaba zabava; bolje je, kakor da bi hodil v kavarno ali tratil čas z igranjem. Ampak česa je treba za pisanje? Peresa, črnila in papirja, drugega nič. Književnost, pesništvo, čemu je to? Nihče ni doumel tega.» Gustav pa vzklikne: «Slišiš, doktor, ali mi moreš razložiti, za kaj

je vranica? Ti tega ne veš, jaz tudi ne, toda neobhodno je potrebna človeškemu telesu, kakor je poezija potrebna človeški duši.» In svoje žive dni ni pozabil roditeljevih nespoštljivih besedi o umetnosti.

Kot mož je bil Flaubert lep, visok, plečat, belopolt, rdeče nadahnjenih lic; lasje so mu bili tenki in vihravi, nosil je gosto svetloplavo brado, izpod črnih obrvi so mu virile velike morskozelene oči. Vzgoja mu je bila izrecno romantična. Še v poznejših letih je ohranil nekaj čudaških običajev. Pisal je n. pr. pri dveh svetiljkah z zelenim senčilom, a vselej z gosjimi peresi, katera si je sam skrbno prirezoval. Odločno je odklanjal jeklena ali železna peresa. Pivnika tudi ni maral, sušil je samo s sipo. Čeprav je gojil romantično mržnjo do meščana, je bil vseeno v svojih šegah zelo praktičen: živel je kot ura. Vstajal ob desetih, delal takoj po zajutruku dopoldne, često do treh ali štirih zjutraj. Razen daljšega potovanja po Vzhodu, je prebil po očetovi smrti do mala vse svoje dni z materjo na posestvu v Croissetu kraj Rouena, samo pozimi je prihajal za par tednov v Pariz. Mrtvoud ga je spravil s sveta.

Objavil je romane: *Gospa Bovaryjeva* (1857), *Salambô* (1862), *Sentimentalna odgoja* (1869), *Izkušnja sv. Antona* (1874) in *Troje povesti* (1877) ter neuspelo šaloigro *Kandidat* (1874), po smrti pa je izšel nedovršeni roman *Bouvard in Pécuchet* (1881) ter *Dopisi* (1884—1906). V vseh teh delih lahko zasledujemo pristenega romantika, ki pa se čez nemoč pehá in potí, kako bi ubegnul liriki. Stremeč kakor znanstvenik po neobčutljivosti ter objektivnosti, je ustvaril najboljši realistični umotvor, *Madame Bovary*, ki ga je poslovenil V. Levstik. Ema Rouaultova se je vdala za vdovca Karla Bovaryja, človeka brez volje, misli in zanosa, brez ideala. Redno se hraniti mu je višek modrosti in blaženstva. Žena pa je nasprotno sanjarska duša, hrepeneča po čarobnem in nedosežnem; nikoli se ni otresla vpliva vznositih povesti, ki jih je prebiral v samostanu. Je-li čudo, če podleže miku in čaru mladega Leona, ki ji zna govoriti o zanimivih rečeh? Vse bi bilo šlo mirno svojo pot, da ni moral njen vzornik odpotovati in prerušiti Emin zamik. Ona pa se poslej oklene Rudolfa, ker je Leonu sličen. Ali novi znanec je brezobziren in ume izkoristiti njeno šibkost. Tako Ema nraštveno propada, ne reši je niti dete, otel bi jo kvečjemu romantizem.

S točnim opazovanjem je Flaubert tolikanj pogodil nastopajoče osebe, da so postale skoro brez izjeme tipi. «Bovarizem» pomeni danes ono človeško stremljenje, kjer se pojmuješ drugačnega,

nego si zares. Ema je bedasto sentimentalna, verujoča v lepoto čustva na sebi, ne glede na predmet, na katerega se čustvo naša. Poleg te karikature čustva zastopa lekarnar Homais pokveko misli: to je Molièrov plemeniti meščan, ki si je nabral peščico public iz moderne vede, ne da bi jih bil doumel, in jih uporablja o priliki in nepriliki. Abel Hermant je nekje postavil zanj protives v osebi Surhomaisa, kar naj bi bilo narobe nadčlovek (surhomme).

Flaubert je sanjaril o slavi za svoja dela, sam pa je hotel ostati v senci. Molčal je o sebi, a vztrajno robotal. Nerad se je kazal. Toda namenjeno mu je bilo drugače. Pred sodišče je moral zaradi morále. Kako se je izpremenilo dandanes javno mnenje, dokazuje ploskanje državnega pravdnika ob odkritju Flaubertovega spomenika (12. dec. 1921), kjer je slavnostni govornik Haraucourt izjavil: «Ko je prišel ta Rouenec k nam, mu Akademija ni odprla svojih vrat; zato pa mu je sodnija otvorila duri v zapor.» Flaubert spada namreč med one žrtvovane veleume, ki niso bili sprejeti med nesmrtno štiridesetorico, hkratu pa med one, ki so trpeli preganjanje zaradi «pohujšljivega» pisanja, kakor pozneje Baudelaire (Bolno cvetje), Richepin (Potepuške pesmi), Descaves (Podčastniki), Paul Bonnetain (Šarlot se zabava), Fèvre-Desprez (Okoli zvonika), Seylor (Pomorščaki), Marinetti (Mafarka) i. dr.

Da bi se popolnoma skril, je zbežal v afriške puščave, proti mestu, ki je docela zbrisano s površja. Ustvariti je želel slike, ob katerih ne bi bilo nikjer in nikdar opaziti njih početnika. V *Salambi* je popisal hčer pomorskega sufeta. Toda iz sentimentalnega romančka, kakor si ga je zasnoval prvotno, se je razvila široka podoba nekdanje Kartagine, njenega gospostva na morju, njenih bogastev in podjetij, njenega mišljenja, njenih logov, njene omike. In zgodil se je čudež: od mrtvih je obudil pokopano mesto. Koder so stari teksti molčali, je ustvarjal pesnik, ugibal zgodovinar ali starinoslovec. «Hudi možje» so mu ugovarjali, da je njegova Kartagina preveč feničanska, prevztočna. Toda ne pozabimo, da je bila sredi preteklega stoletja afriška arheologija še v povojih. Nekatere izmed antičnih razvalin še niso izkopane. Sohe, mozaiki, kiparski ali stavbarski drobci, zlatnine, keramike, mrtvaški steli, ki se kopičijo danes po tamošnjih muzejih, še niso bili vnovič ugledali belega dne. Tedaj se še ni vedelo, da sta bili v *Salambini* dobi Kartagina ž Afriko do korena pogrčeni, oziroma polatinjeni v zunanjih oblikah svoje omike in v življenskih potrebščinah. Tit Livij ima prav, ko nam predstavlja Kartagino jedva za spoznanje različno od Rima ter ostalih sredozemskih pokrajin. Ako še pristavimo vpliv starega Egipta, dobimo dovolj

točno predstavo hibridne, šarovite, neoriginalne Kartagine. Vendar, to je samo vnanjost, okrasek. V jedru se Flaubert ni zmotil. Videl je, kako je Kartagina neenotna, kako plemensko vprašanje nadkriljuje vsa druga: Kartagina je zgolj prehodišče, koder se je srečaval zapad z iztokom, mešanica raznovrstnih narodov, kamor je vsakdo prinašal svoje šege in običaje, nošo in bogastva. Razdvojena dežela, kamor je morala venomer posegati oblast od zunaj, da bi napravila mir in red. A vkljub temu je ta svetovljanska zemlja v srcu in duhu globoko afrikska. Megleno čustvo skupnosti jih veže. In to zavest slednjega Afričana je Flaubert simboliziral v boginji Taniti, ki je duša Kartagini kakor vsej deželi.

Kako dlakocepna se nam vidi dandanes kritika, če oponaša avtorju «kuzlino mleko», «višnjeve kamene», če zbija šale na rovaš nečistujoče «kače», če ga sumniči razuzdanosti. Brunetière vam jemlje njegove najlepše prisposdobe in graja njih neverjetnost. A čez štirideset let piše Marcel Proust: «Flaubertove prisposdobe so v splošnem tako šibke, da bi jih bile do malega mogle najti njegove najneznatnejše osebe.» Skratka, po končanem knjižnem boju je akademik Lebrun opravičeno dejal o Flaubertu: «Prav za prav je postal še večji gospod, nego je bil prej.»

Iz početne zamisli: opisati žensko, ki je zaljubljena v boga, to je Ema Bovaryjeva, hlepeča po nemožnem in nedosežnem, prav za prav pa Flaubert sam in ves njegov neukročni romantizem, iz te zamisli se je porodil umotvor, brez katerega morda danes ne bi čitali Franceve **Thaide**, Louysove **Afrodite**, Adamovega **Neznanega mesta** in cele redi afriških romanov, kakor jih gradé Jean Lombard, Robert Randau, Louis Bertrand, Pierre Benoît po mojstrovem geslu: pri starem veku uporabljaj sredstva modernega romana, smatraj starino kot sodobno, živo istino!

V sedanjost se je vrnil Flaubert s **Sentimentalno vzgojo**, ki pušča še bolj bolesten in siv dojem nego Bovaryjeva: ta poslednja junakinja doseza tragično veličino v strastnih trzavicah in končni pogibeli, dočim predstavlja Friderik Moreau povprečneža, slabiča, ki po malem izgubi vsak polet, vse višje pohtevce, vso mladeniško prožnost. Življenje se mu zamočviri v glupem, enozvočnem malo-meščanstvu. Poleg njega je kipno načrtana gospa Marija Arnouxova, «čestita» žena, protives vzhičene Eme, torej čustvena brez lirične primesi. Sicer se ne upira, dasi je poročena, razmerju s Friderikom, privija se k njemu iskreno, z občutjem, a ne na škodo svojemu zakonu. Pristrčnost traja dokaj dolgo, brez globine, pa tudi brez viharjev, dokler se naposled postopoma ne oslabi v

blagem pozabljenju. Ema in Marija sta po Flaubertovem nazoru dva pglavitna ženska značaja v sočasni francoski družbi. Ne prvi ne drugi mu ni pogodu, ker vidi v obeh obče slabosti srca in razuma. Naj dodam iz te knjige čudovito iver, ki se pogosto-krat omenja. Ob koncu **Prečutljive vzgoje** pride gospa Arnouxova k Frideriku, ki ga bo za vselej ostavila, in tu čitaš krilatico: «Pri slovesih nastane trenutek, ko ljubljene osebe že ni več pri nas», besede, kakor naletiš nanje tudi v njegovi mladostni noveli **November**.

(Konec prihodnjšč.)

Marija Kmetova:

Pogovor.

(Odlomek iz «Meteža».)

a sem mislil, da so vam grozote vseč, je dejal Pirc, ko sta že zavila navkreber na drugo stran mesta. — «Zakaj?» — «Ker sami drevite takole skozi življenje.» — «Drevim? Meni se zdi, da gre vse silno počasi,» je odgovorila Tina nekako lahkomišlno, vendar se ji je za hip zmračilo lice in je za trenutek švignila vsa njena življenska pot mimo nje, da se ji je zazdelo, kakor bi ji legla črna senca na oči. Nehote je potegnila z roko preko čela in je nalahno zavzdihnila. A bilo ji je koj žal, da se je za hip izdala, ker je zaslišala Pirčeve besede:

«Le ne varajte se, gospa! Sami sebe slepite! Sicer se pa slepimo venomer,» je dodal, «in smo sami sleparji vsenaokrog in vsepovsod.»

Tina se je spet hotela zasmeljati, a smehljaj je le zaokrožil ustnice, glas pa se je prelomil. Molče sta šla dalje, čeprav je bilo obema, da bi govorila in sta v mislih oba iskala pripravne besede in je bilo obema sitno, ker nista našla izraza, ne prave točke v sebi. Pa je dejal Pirc, da se je Tina kar zgenila:

«Le čemu se spet hočete poročiti, gospa, to mi ne gre v glavo.»

«Ali ste resni zdajle?» je vprašala Tina in nezaupno pogledala Pirca, ki je imel nenavadno resen izraz v obrazu.

«Zelo resen sem zdajle.»

«Bom pa tudi jaz resna, čeprav mi solnce tako lahkomišlno sije v obraz, da bi se najrajša smejala. Torej vam odgovorim: Kako morete tako neumno vprašati!»

«Nasprotno — to je pametno vprašanje in veliko mi je do vas, zato vas vprašam.»

Morda ni bil Pirc še nikdar tako odkritosrčen, kakor je bil pri teh besedah in še njemu se je zazdelo čudno, da govori tako iz srca. Kar nejevoljen je bil sam nase, da je snel krinko s sebe in ni razumel tega novega občutka, ker se je bil namenil, da bo govoril popolnoma drugače s Tino; kakor si je bila uravnala tudi Tina doma vse drugače svoje besede, ki jih bo govorila Pircu na izprehodu. Noge so šle nevede svojo pot, v glavah obeh pa se je mračilo in ni bilo prav nič podobno mlademu življenju solnca in ljudi in drevja krog njiju.

«Da se ne marate živeti v moj sedANJI položaj! In nihče se ne mara — od matere preko vseh znancev do vas,» je dejala Tina in nagubančila čelo.

«Saj prav to je, ker vas tako natančno vidim — še preveč natančno.» Pirc se je spet začudil sam sebi in je nejevoljno stresel z glavo.

«Torej?»

«Kaj torej! Ne da bi zavriskali od veselja, da se vam je posrečilo tako izlahka sneti zakonski jarem z vratu — v novega silite in si ga kar oberoč natikate čez glavo! Stepel bi vas!»

V silnem začudenju se je zazrla Tina v Pircjev obraz, ki je kar gorel od nemira, da so se bliskale oči in so podrhtevale ustnice. In tudi v njej se je prekrhnilo, se zateknilo, da jo je zbolelo v srcu in je zaprla oči. Dejala je:

«Ni mogoče drugače.»

«Vse je mogoče!»

«Ne!»

«Pa kaj?»

«Denar.»

Zamolcklo je izgovorila Tina besedo in se prestrašila temnega glasú in zdelo se ji je, kakor bi bil nekdo drugi izgovoril to ledeno besedo. Nenadoma pa se je zdrznila in se za korak odmeknila:

«Izkušat ste me prišli? Pa menda vendar ne po Gornikovem naročilu?» Kakor bi umazala lepoto, se ji je zazdelo, ko je bila toliko odprla svojo dušo. «Potem je bolje, da se koj razideva,» je nadaljevala ogorčeno, «ker ste mi vendar tujec in zato...»

«Gospa, nikar, nikar!» Pirc jo je nalahno prijel za komolec in jo potegnil dalje. «Ták pa vendar še nisem, čeprav sem precej neokusen, nevljuden, grđ, če hočete — in tako dalje! Pa glejte, zunaj mesta sva že, kaj ni tu v bližini kake gostilne? Nimam več veselja do hoje.»

«Tamle je gostilna — in tudi jaz bi rada sedla,» je odvrnila s tujim glasom Tina in si v resnici zaželela odpočitka. Zakaj toliko trudnosti je čutila v sebi, čeprav ves ta izprehod ni bil dolg.

«Me veseli,» je dejal Pirc in molče sta šla do gostilne in sta vstopila v prijazno solnčno sobo. Le malo gostov je bilo ondi in solnčni praški so se medlo motovili v širokem žarku sredi sobe in se svetlikali na mizi, ki se je v sredini bleščala kakor zrcalo. Sedla sta, Pirc je naročil vina in ko je zablestela že mavrica steklenice in kozarcev pred njima in je Pirc natočil obe čaši, sta se šele spogledala s Tino in Pirc je dejal:

«Pa oprostite, gospa! Na zdravje!» Dvignil je kozarec in Tina je kar nehote trčila s Pircem, a je koj povzela:

«Oprostite tudi vi, gospod doktor! A — le pustite, da govorim,» je dejala s poudarkom, ko je videla, da je Pirc zamahnil z roko, in nadaljevala: «Ne le denar, kakor sem bila treščila kar tja vendar...»

«Ne slepimo se...»

Tina je hote preslišala Pirca in glasno poudarila:

«...tudi ljubezen me sili v novi zakon.»

Pirc je pretegnil noge pod mizo, dvignil obrvi, zavzdihnil in odvrnil:

«Če bi bil, kakršen sem navadno, — pa ne vem, imate li tu tako ozračje ali kaj! — ali ste vi — torej bodi kakor že: če bi bil, kakršen sem vedno, bi se vam zdajle na ves glas zasmel.»

«Gospod doktor!» je karajoče vzkliknila Tina, vendar jo je zaskelilo, ko se je spomnila zmešane štrene svojih misli z doma. Pirc pa je povzel:

«Saj me nič ne briga, vem, pa bi se res zasmel, takole bi se: ha-ha-ha.» In v resnici se je zagrohotal, da so se s sosednje mize začudeno ozrli vanj in je Tino oblila temna rdečica. «Pa me ni prav nič sram, zdajle, veste —»

«Pa kaj vam je, gospod doktor?»

«A vi, gospa, vi ne ljubite,» skoro sikajoče je šepetal besede, da se je Tina kar odmikala, «vi ne ljubite Gornika. In ga ne — pa pika.»

«In tole ste mi prišli povedat iz Trsta? Ah — prihranili bi si bili rajši ves ta trud! Kako ste — no, prav milo rečem: čudni.» Tina se je zaničljivo zasmejala in se zazrla skozi okno.

«Dobro veste, kaj sem vam prišel povedat in sem vam bil že dopoldne povedal. Vse drugo je prišlo, — kaj vraga vem, odkod je prišlo! Saj sem sicer ves drugačen.»

«Vem, slišala sem, videla — in čudim se.»

«Torej! In mi je končno vseeno, ste zaljubljeni, niste zaljubljeni, je denar — ni denar, kaj me briga! Res pa je, da me zanimate.»

«Kakor sploh tudi druge ženske.»

«Sem mislil.»

«Zdaj pa?»

«Vidim, da ne.»

«O, gospod doktor, kako ste padli iz vloge! Nisem mislila, da ste tako slab igralec! Ki ste vendar vedno le igralec.»

«Ne bom odgovarjal in ugovarjal.»

Molčala sta precej časa. Tino pa je še vedno pekla ona beseda: denar — pa je spet pričela:

«Torej res ne verjamete v mojo ljubezen do Gornika?»

«Ker izprašujete, tudi sami ne verjamete. Iz tega sledi: če ne verjamete sebi, tudi ni ljubezni v vas.»

Kakor nož so se zarezale te besede v Tino; spomnila se je materinih besed, spomnila razmišljenosti in dolgočasje pri pisanju Gorniku in spomnila se je, kako se je tolažila, ko ni čutila hrepenjenja po združitvi, ampak je bilo v njej le veselje do razkošnega življenja. Zato ni odgovorila, le silno nesoglasje se je zarinilo v njeno dušo in tako je čutila, kakor bi imela vso premočeno obleko in obutev na sebi.

«In čeprav ne verjamem v srečne zakone iz ljubezni,» je nadaljeval Pirc, «ljubezen kaj kmalu izpuhti — in sploh! Sreča in tako dalje — sleparija! Pa če je že, kar je — bodi! A vi ste se izmotali iz teh stvari — ste spet, kar ste bili; ste vsi v nemiru, ki drevite, drevite dalje in boste še drevili, — pa da spet iznova — nak, to je neumnost! In vse le, ker si nekaj domišljate, česar ni.»

Že je hotela spet reči Tina, da zaradi denarja ni mogoče drugače, a se je vgriznila v ustnico. Pa se je koj spomnila, da ima zdajle Pirca pod seboj in je ona na višku. Dejala je:

«Ali veste, gospod doktor, da ni prav nič lepo od vas, takole govoriti z menoj, ki ste nekak zaupnik Gornikov in sem tik pred poroko z njim? Ali je pa to že kar v poklicu odvetnikov, da rabijo take besede v takih in podobnih slučajih?» Nasmehnila se je in se poredno zazrla v Pirčeve oči.

«In zdaj menite, da bom žardel, da se bom razjezil, se oproščal in podobno? Dobro veste, zakaj sem govoril prejšnje besede, ki ste jih prav dobro razumeli tudi vi. Človek je govoril človeku — nič drugega. Spesniti se mi hočete, pa vas imam le v pesti.»

«In me hočete še nadalje pestiti? Kje je ostal kavalir?»

«Milostljiva, oprostite! Služabnik sem vaš. Izvolite govoriti o čem drugem? Dobro.»

«Kako ste poredni! In izvrstno igrate!»

«Saj sem igravec — in vi — igralka. — V Trstu vas čaka razkošno opremljena vila.»

«Vi veste?»

«Vse vem. Gornik je noč in dan na nogah in je ženin prav po paragrafu.»

«Ali mu to štejete v zlo?»

«Nikakor. On je rojen ženin po paragrafu in to je njegov značaj.»

«Ljubi me.»

«Dà.»

«In jaz njega,» je spet poudarila Tina kljubovalno.

«Ne.»

«Zakaj govorite tako?»

«In zakaj ne bi? Njegovega bogastva in udobnega življenja se veselite.»

Tina se je zdrznila in je čutila, da se ne more več izmikati. Že je hotela vstati in oditi sama domov, a nekaj jo je s silo zadržalo in zazdela se je sama sebi kakor grešnik pred izpovednikom.

«Vidim, da vam je sitno pred menoj,» je povzel Pirc, kakor bi bil prebiral Tinine misli in je nadaljeval: «In tudi meni je sitno. Vendar je danes nekaj v meni, kar me sili, da govorim z vami, kakor pač govorim že ves čas. Da bi se oproščal zaradi tega, bi bilo odveč, ker vem, da se ne bom premagal in ne govoril drugače.»

«Pa če vam prepovem?»

«Ne morete mi prepovedati, ker vidim, da je v vas samih tisto nekaj, ki vas prav tako sili, da me poslušate.»

«Čuden človek ste.»

«Nič čuden — samo človek. Sicer pa slišim enake opazke večkrat o sebi in me prav nič ne motijo. — Pa zakaj ne marate pogledati brez vsakršnih ovir vase in zakaj si ne upate priznati resnice?»

V Tini je vse drhtelo in vsaka Pirčeva beseda jo je urezala, da jo je zbolelo v srcu.

«Ker resnica v oči bode, kajne?» je povzel spet Pirc. «Pa ne bojte se sebe — vsaj sebe se ne bojte!»

«Saj se ne bojim,» je tiho odvrnila Tina.

«Pa še kako se bojite! In to ni prav. Kako morete potem tako v svet? Pa vem, tenčice so mehkejše od trnja — pri vas — pri ženski pa so še mehkejše — in je trnje še bolj bodeče.»

«Tako zavito modrujete, da vas ne razumem,» se je hotela spet izogniti Tina, čeprav je vedela, da se je že vso oddala.

«In Gornik ni za vas,» je dejal spet Pirc, kakor bi moral vleči nit pogovora v tej smeri. «Ni za vas — in je za vas.»

«Zakaj ni — in zakaj je?»

«Ni, ker nima ognja, ki ga potrebujete vi; in je, ker ima denar, ki ga prav tako potrebujete.»

Tinino lice se je zmračilo in tudi v sobi so pojemali solnčni odsevi in lahek mrak je polzel skozi okna.

«Pojdiva,» je kar zaprosila Tina. Pirc ni odgovoril, plačal je in molče sta odšla. Ko sta že nekaj časa hodila po cesti, je nalahno prijel Pirc Tino za roko in dejal komaj slišno:

«Mučil sem vas, vem, pa mi odpustite! A vi ste mi več, kakor so mi bile doslej druge ženske.»

Če bi bil Pirc izpregovoril te besede pred uro, bi se bila Tina začudila; zdaj jim je verjela in zasačila je v sebi misel, ki je že iskala teh besed. Tudi mu ni izmehnila roke, še oprla se je na njegovo in ni vedela, če sanja ali bdi.

«Ali ste zato prišli?» je dejala končno in utrujenost je bila v njenem glasu.

«Prav za prav sem tudi zato prišel, a sem mislil, da mi bo, kakor mi je bilo vedno v takih slučajih. Zdaj pa vidim, da sem popolnoma brez krinke, kar me jezi in me vendar spet ne jezi.»

«Kakor bi govorili iz mene,» je dejala Tina, «tudi v meni je vse tako.» Pa je začutila pri teh besedah toliko žalost v sebi, da so ji nehote prišle solze v oči.

«Glejte,» je dejal Pirc, «takole tavamo — tavamo — zaneti se žarek — in ne da bi ga bili veseli — žalostni smo.»

«Prepozno,» je dehnila Tina in je nenadoma zaslišala oni ,prepozno', ki ga je bila izrekla pred ločitvijo zakona Gorniku. A zdaj je občutila z vso jasnostjo, da je res prepozno in najrajša bi bila padla na zemljo in se razjokala za vse dneve.

«To ni ljubezen,» je povzel Pirc, kakor bi nadaljeval ono tretjo misel, ki je bila v obeh. «A je ona vez dveh bitij, ki sta ustvarjena drug za drugega. In — da vam povem popolnoma odkrito: midva sva drug za drugega in sva bila zvezana že od nekdaj in bova do konca. Jaz sem vaš človek in vi ste moj človek. Tragika je v tem, da je za oba prepozno: jaz sem raztrgan na dvoje, na troje in mi je življenje le še komedija in vi — vi se v kratkem poročite.»

«In šele danes ste spoznali vse to?» je vprašala Tina.

«Šele danes. — In kakor sem bil zatrl že vse občutke v sebi — zdajle mi je hudo.»

Tina ni odgovorila in oba sta molčala prav do Tininega doma onkraj mesta. Pred vrati je obstala Tina in dejala:

«Niti v sanjah od sanj bi si ne bila mislila, da se bova takole vrnila s tega izprehoda.»

«Da se bova našla, kajne? In zdaj vam je hudo.»

«Kakor vam.»

«A jaz sem prost — vi se pa vežete iznova.»

«Usoda. S te poti ne morem več.»

«Vem.»

Pirc se je sklonil in poljubil Tini roko in Tini je bilo tako čisto v duši, da bi ga bila najrajša pobožala po licu. A obstala je kakor lesena in gledala za Pircem, ki je odšel s počasnimi in težkimi koraki.

Zvonimir Kosem:

Avrelija.

o kosilu so šli z verande. Gospod Dominik, ki je bil ves dan sijajno razpoložen, je svetoval, naj se odpeljejo na morje. Mira je ugovarjala, češ, da je trudna; naj sedejo rajši v senco pod smokve in naj jim gospod Dominik pripoveduje, kako je živel v Parizu. Z Mirinim predlogom je soglašal tudi gospod Mavricij. V hiši družine Klariničeve, kamor je došel na oddih dva tedna prej, nego gospod Dominik in se je že nekako udomačil, se je sploh rad strinjal z željami domačih; še celo pa je skrbel, da ni prišel v nasprotje z Miro. Samo Avrelija, Mirina starejša sestra, ki je, kakor razposajen otrok skakljala pred vso družbo, se je vprašanja, ali na morje ali v senco, dotaknila le s svojim zvonkljajočim smehom — ko pa so dospeli pod smokve, se je naglo obrnila in vzkliknila:

«Glejte morje, otroci!»

Njen pogled je poblisknil preko vseh obrazov in se razlil žareč na licu gospoda Dominika.

Vsi so obstali in gledali na safirno morsko plan, ki je migljala skozi smokvino vejevje in se v visokih pobrizgih lomila ob pečevju pod bregom.

«Stopimo torej v čoln, gospodična Avrelija?» je vprašal gospod Dominik.

V vijoličastem trakovju solčne svetlobe, utrinjajoče se med vejevjem, se je svetil pred njim Avrelijin obraz in se samo smehljaj. Še pred trenutkom na njegovih licih počivajoči pogled je krožil v zlate dalje nad morjem. Gospod Dominik je čutil, kako ga je v tej svetlobi njena kipeča mladost povabila s seboj in ne hote je iztegnil roko, kakor da hoče zgrabiti blesk vse te šumeče lepote, v čigar krogih se je zibal Avrelijin smeh, sijali njeni lasje in gorela belina njenih lic in njenega vratu; za hip mu je zaigrala med prsti njena vroča dlan — mimo njegovih oči je zablestel njen smehljaj — in njegova roka je bila prazna.

«Kopat se pojdem, gospod Dominik!»

Stal je na drobnem pesku z začudenimi očmi — pred živo zagonetko. Kakor tisti dan, ko se je pripeljal s parnikom in se napotil iz mesta na izprehod, ko se mu je prvič zasmejala iz zelenja na bregu bela Klariničeva hiša, in je sklenil: Tu se hočem odpočiti! Pred njim so se iz večernih senc zaoblile polne deklinške prsi in iz živahnih oči je zavel do njegovega srca pozdrav, ki ga je zdaj vabil, se mu zdaj umikal, se zdaj zopet skrnil v smeh in ključovalnost in ga tako spremljal iz dneva v dan.

Z veselimi očmi ji je zaključoval še sam.

«Vi v morje, gospodična Avrelija, jaz v čoln!»

Zasmejala se je. Njena laket se je izprožila svetla in gibka iz kratkega rokava, veja se je upognila in prstiči so trgali smokve. Ena smokev je padla na klop, kjer je že sedela Mira in je odlagal na mizo gospod Mavricij debel roman; Mira se je sklonila, a prehitel jo je gospod Mavricij — Avrelija pa je zavrnila:

«Sreča se je utrgala in ti padla v naročje, Mira!»

Izpustila je vejo, da je vzprhotala nad mizo, in njen smeh se je razletel v vetru, ko je planila po izjedeni stezi navzdol proti morju — —

Nekoliko pozneje je sedel gospod Dominik pod napenjajočim se jadrom sredi morja, sam s svojimi sanjami in slikami, sam s svojim svetom, do katerega ni segal več Avrelijin glas. Mrgoleča morska površina, na njej zibajoči se pajčolan iz solčnih žarkov. Na enakomerno dvigajočih se in padajočih valovih čoln — nad njim veter, v solncu veter, v vetru odmev daljnjih pesmi. In gospod Dominik se je zleknil pod jadrom in se z valovi vred zazibal v sanje; nad njim vijoča se modrina neba, krog in krog vzdrgetajoče morje, na bregu gaj, sredi gaja smehljajoča se Klariničeva hiša — on počivajoč med svojimi sanjami.

Iz morja je plusknil vrisk:

«Gospod Dominik — —»

Dvignil se je v čolnu in se ozrl; v njegove sanje se je nagnil zlat cvet.

«Vi ste, gospodična Avrelija? Pa si upate tako daleč od brega?»

Iz valov je blestelo žensko telo, kakor velika bela riba, in med škropečimi penami iztegnjena prelestna roka je vrgla proti čolnu perišče vode, da so se zaiskrile v solncu pršče kapljice kakor biseri.

«Bi radi, da bi utonila, gospod Dominik?!»

«Če utonete — vaša krivda! Zakaj niste hoteli z menoj v čoln?»

To je bila njegova kazen.

Avrelija pa je smehljaje obrnila glavo:

«Tam je skala, gospod Dominik — —»

In melodija njenega glasu se je z roko vred zasekala v valove.

Gospod Dominik je še zaklical za njo:

«Igrate se z valovi, ker jim ne poznate dna, gospodična Avrelija!»

Iz pen se je dvignil njen smeh:

«In mi ne odpustite tega greha, gospod Dominik?»

«Drugje si boste morali poiskati odveze!»

«Samo vi ste moj izpovednik, gospod Dominik!»

In zopet ji je ramo zagrnil val.

Nad morjem je zapihal močnejši veter in napel jadro, da se je zagugal čoln in je zaškropila voda čez rob gospodu Dominiku v razpaljena lica. Nato je švignil čoln kakor galeb preko valovja. Ko je zaobrnil gospod Dominik jadro, je pognal naraščajoči jugovzhodnik čoln naravnost proti samotni, iz morja štrleči skali, da je frfotala na jamboru rdeča zastavica — —

Počivala je vrhu skale, na okrogli pečini, visoke prsi nastavljene solncu v poljub, z rokami pod glavo.

«Gospodična Avrelija — —!»

Tik pred skalo je obstal čoln z gospodom Dominikom.

«Žal mi je, da nimam s seboj barv, čopiča in platna! Bil bi to lep akvarel — — nimfa sredi morja — —»

Samo napol se je dvignila.

«Pariz ima boljših slik na izbiro, gospod Dominik — —»

«Zdaj smo na Adriji, ne v Parizu, gospodična Avrelija!»

Videl je, kako se ji bürno dvigajo prsi, kako ji žaré oči in ji plamté lica. In vprašal se je: Ali ni namenoma priplavala iz zaliva v njegovo bližino? Če je — zakaj razdira most, ki ga je zgradil do njegovega srca že vonj njenega prvega pozdrava?

Jugovzhodnik je postajal vedno silnejši, morje se je dvigalo. V zagonu čofotajočega valovja se je pozibaval čoln med visokimi,

preko skale brizgajočimi penami. Gospod Dominik je prestrašeno pogledal na obzorje.

«Vihar bo, gospodična Avrelija!»

Z radostnim vzklikom je planila pokoncu in objela z razprostrtimi rokami val, kakor objame hrepeneča žena najdenčka.

«Vihar! In zato ostanem tu na skali, gospod Dominik, pa če treba, do večera — —»

In vnovič je zajela z rokami vode in jo razpršila okrog sebe.

«A jaz se odpeljem nazaj k bregu, gospodična Avrelija! Čoln vam je na razpolago — —»

Z zmagovalnim smehom je zaplesala na skali.

«Rekla sem, da ostanem!»

Gospod Dominik je nategnil vrvi, in ko se je dvignjeno jadro napelo v vetru, se je poslovil mirno:

«Saj skala nima srca! Zato na svidenje pozneje, po viharju!»

In z brega vabeča Klariničeva hiša ga je gledala kakor začaran grad, nad njo v ostrih trikotih bodeči oblaki pa so se zavrtali v njegove sanje kakor temni vprašaji — —

Tistikrat je prišumel do plahutajočega jadra visok val, iz njegovih pen je zrastle v čolnu drhteče žensko telo, gospoda Dominika se je oklenilo dvoje svetlih, še mokrih rok in v njegov obraz so se strastno vsesale Avrelijine ustnice.

Janko Glaser:

Elegija.

Pol dneva vožnje na vsako stran:
od juga do sevéra,
od jutra do večera —
in že iz tal mejniki štrle
in že je konec naše zemljé:
še je tam preko brat, je tujcu tlačan!

In niso milijoni, komaj tisoči so,
ki ljubijo majhno zemljo to;
o, morda niti tisočev ni:
brez ljubezni ta bedna zemlja leži! ...

Brez preteklosti narod, brez razmaha,
v epopeji rodov, ki buči čez zemljó,
ponosne tuje lepote samó
trubadurska ponižna pesem plaha. —

Književna poročila.

Fr. Milčinski: *Drobiž*. V Ljubljani 1921. Založila Tiskovna zadruga. Natisnila Delniška tiskarna.

V tej knjižici je zbral pisatelj 13 humoresk, spisanih v razdobju od leta 1909. do leta 1920. Milčinski je priznано dober pripovedovalec, causeur, ki umeje tudi prav vsakdanje dogodke obravnavati šegavo ter jih soliti z rahlo satiro, ki ugrizne, vščipne, pa ne boli preveč. Najboljši je tam, kjer poseza v sodno stroko; tukaj je njegova domena in take njegove sličice se kar iskre od ironije in humorja. V pričujoči zbirki gre torej vsekakor prednost črticama «*Za čast*» in «*Predsednik Gropa*», ob katerih se moraš nasmehniti, ako že nisi najbolj zagrizena čemerika. Prijazno pripoveduje o malih otrocih, katerih duševno življenje odkriva v jasnih odtentkih; imena vredne so n. pr. črtice «*Nazori mlade Brede*», «*Naši in vojna*», «*Dedno obremenjen*», «*Morski strah in Dimež*», «*strah kranjske dežele*». To vse skupaj je drobiž, ki ga istotako preveva rahel humor; seveda pa bi mu bilo v prid, ko bi pisatelj tam, kjer ne navaja direktno otroške modrosti, nekoliko manj rabil izrazov iz otroškega jezika («*smejčati se*», «*pupica in papica*» itd.) in pa nekoliko manj deminutivov. — Milčinskemu niti ob vojnih grozotah ni otrpnila humorna žilica; o tem pričajo tri črtice: že navedena «*Naši in vojna*», «*Aprovizacija ali red vlada svet*» in «*Tenda Lala*». Zlasti «*Aprovizacija*» je izborna satira na birokratsko poslovanje, ki smo ga vsi skupaj le preveč čutili v vojnih letih. Na literarni svet spušča Milčinski puščice v črticah «*Sanje*» in «*V gorskem zakotju*», pa je zraven ljubezniv, da ne more biti nihče nanj hud. Skratka: «*Drobiž*» je prijetno čtivo, zajeto sicer iz malenkostnih razmer, a s široko perspektivo na neminljivo tragikomedijo človeškega življenja. — Jeziku seveda bi bilo marsikje treba še zadnje pile. V tem oziru bodi omenjena ona zoprna konstrukcija à la «*Išče se Uršo Plut*» kakor v stavkih: Najprvo se je je treba privaditi, potem se j o že razume, str. 23.; «*treba je časih tudi krepke pesti, predno se j i h poravna izlepa*», str. 28.; «*ki se ga ne dobi povsod*» str. 58. Nekakšna posebnost pri Milčinskem je inverzija za veznikom «*in*» v priredju, kjer imata stavka različni osebkovi besedi. Takih zvez je vse polno; tukaj naj stoji samo ena: «*To mi je bilo novo in sem jo vprašal*». To zveni po vsej priliki tako, kakor bi zapisal nemški birokrat: «*Das war mir neu und fragte ich sie*». Isto je pri stavkih, zvezanih z «*ali*» in «*kajti*». Manirirano je začenjati glavne stavke z enklitičnimi oblikami: «*Mi je koj odgovorila*» (str. 60.) ali: «*Sem jo vprašal*» (str. 61.). Doslednosti bi bilo želeti pri zmanjševalnih oblikah za besedo «*roka*»; nekje se čita «*ročici*», drugje «*rokcama*», zopet drugje «*rokici*». (NB. Pri telesnih delih, ki jih imamo po dvoje, je vendarle navadnejša množina namesto dvojine.) Izmed drugih hib naj bosta samo še omenjena *italijanizem* «*v okom priti*» («*S takimi slavji [recte: slavij] ne pridemo zlu v okom*», str. 116.) in *germanizem* «*zapasti čemu*» («*ugibam bodočnost, kakršni zapadeš*», str. 123.; «*neizprosno zapade mrkemu svetobolju*», str. 126.).

A. Funtek.

Začetki Slovenske Matice. Spominski spis k 50letnici, sestavil dr. I v a n L a h. V Ljubljani 1921. Založila Slovenska Matica.

Leta 1914. je slavila Slovenska Matica svojo petdesetletnico, a razpustitev Slov. Mat. in konfiskacija njenega premoženja ob izbruhu vojne je onemogočila izdajo spominske knjige in tako smo dobili šele post festum namesto spominske knjige «*spominski spis*», ki šteje 72 strani in čigar sestavitelj v predgovoru skromno zatrjuje, da podaja «*le nekaj spominov*» in «*nekaj podatkov*».

Nekak uvod knjigi tvori prvo poglavje, v katerem podaja dr. Lah kratek pregled ustanovitve drugih slovanskih Matic, ki so bile vzorec naši Matici. Stare hvalevredne navade navesti pri takih sestavkih tudi literarne pripomočke pa dr. Lah ne pozna; sicer pa ni težko določiti temu sestavku vir, to je Ottův Slovník naučný. Popoln ta sestavek ni, ker ne omenja n. pr. ustanovitve Matice v Zadru, ki je bila naši Matici neposredna predhodnica. *tudi 3 pozna*

V drugem in tretjem poglavju «Prvi začetki» in «Ustanovitev» je ponatisnil dr. Lah članke in notice iz «Novic» l. 1845. in 1863. do 1864., ki se tičejo ustanovitve Slov. Matice, ne da bi s tem odkril in pokazal sile in razmere, ki dajo šele pravo sliko, kako se je ustanovila Slov. Matica. Kup opeke še ni hiša, barve na paleti še niso portret in ponatis vsch letnikov «Novic» še ni zgodovina slovenskega slovstva. Dr. Lah podaja samo gradivo, a še to je nepopolno, in v isti meri je tudi slika nepopolna in celo kriva, ki si jo mora čitatelj, ki drugega gradiva ne pozna, sam ustvariti na podlagi Lahovega materijala. Čitatelju, ki se hoče poučiti iz Lahove knjige o ustanovitvi Slov. Matice, ne bo torej nudila ta knjiga prav nič, ker mu nepopolna zbirka gradiva ne more reproducirati dobe, v kateri so žive sile našega naroda ustvarile dve izrazito kulturni družbi, Mohorjevo družbo in Slov. Matico. Za strokovnjaka pa je Lahova knjižka brez vsake vrednosti, ker ne podaja vsega gradiva, še manj pa novega, in ker bo moral literarni zgodovinar vedno znova sam poiskati in pregledati vire. A tudi popolna zbirka vsega materijala, kar ga nudijo «Novice», «Glasnik» in drugo časopisje štiridesetih do šestdesetih let, bi bila, še tako vestno sestavljena, le nekak luksuz, ker je časopisje one dobe našim raziskovalcem še v raznih javnih in zasebnih knjižnicah na razpolago. Naj obračam stvar kakor hočem: prave eksistenčne pravice za Lahovo knjižko — za takšno, kakršna pač je — ne morem najti. *No - boljje vreden, nekaj*

Svojo zbirko materijala prične dr. Lah s poročilom iz «Novic» 1845. l. ter jo nadaljuje s pozivom iz «Novic» od 9. marca 1863. Vmes je velika vrzel. In baš med tem časom se je šele polagoma izčistila in razbistrila misel, kaj naj bo Slovencem «Matica». Vmes so se oglasili skoraj vsi veljavni možje one dobe za «Matico», a tudi proti «Matici»: Janežič v «Glasniku», Cegnar v «Novicah», Levstik v «Napreju», dopisniki iz raznih krajev, z Dunaja, Maribora itd. O vsem tem ni ne duha ne sluha v Lahovi knjigi. Prav nič ne izveš, da so smatrali nekateri «Matico» za nepotrebno, ker smo imeli tedaj že Mohorjevo družbo in da se je šele polagoma opredelila meja med delovanjem Mohorjeve družbe in Matice. Pojavili so se še drugi nasveti, naj bi se Slovenci oklenili Jugoslovske Akademije v Zagrebu, «ki bo gotovo tudi ubogo slovenščino vzela pod svoje krilo», ker smo «za lastno matico doslej prenezmogni, mecenatov pa nimamo, da bi jej v materijalnem oziru na noge pomagali» (Glasnik, 1861.). Zanimiv je tudi Cegnarjev poizkus razširiti in poglobiti delovanje Čitalnic, to je njegov predlog za ustanovitev društva, ki bi bilo nekaka zveza vseh čitalnic in ki bi «iz nabrane društvenine razpisavalo darila za dobre izvorne dela, kupovalo dobre spise in izvrstne prestave...» (Novice, 1862.), predlog, ki nas živo spominja, da je nameravala že poprej tržaška Čitalnica (Cegnar-Levstik!) izdajati časopis.

A tudi iz «Novic» 1863. l. je omèniti več, nego ima Lah. Prvi poziv ni namreč šele v «Novicah» od 9. marca, temveč že v prvem listu od 7. januarja, kjer pravi Dr. L. (ovro) T. (oman) v članku «1863.»: «Mislimo in nabirajmo moči, da ustanovimo tudi «matico slovensko», iz katere, kakor bčele iz ulnjaka, naj prileté podučivne knjige za narod naš mili», česar bi ne bil prezrl dr. Lah, ako bi bil vzel v roko prvo knjigo, katero je izdala Matica, namreč Koledar slovenski

za navadno leto 1865., kjer najdeš na 77. str. in dalje Levstikov sestavek «Zgodovina slovenske matice». Ob istem času kot Toman, se je tudi Levstik zavzel v «Napreju» za ustanovitev Slov. Matice, ko poroča o ustanovitvi Matice v Zadru. V prvem oddelku svoje knjige pripoveduje dr. Lah o ustanovitvi češke, srbske, ilirske, lužiško-srbske, slovaške in poljske Matice — prezrl pa je ustanovitev zadrške Matice (tudi Ottův Slovník naučný je nima), ki je povzročila, da sta se Levstik in Toman istočasno zopet javno spomnila tudi Slov. Matice.

Četrty oddelek Lahove knjige «Ustanovni občni zbor» lahko prečitaš v ravno tako čitljivem tisku v «Novicah» 1865. l.

Dr. Lah nam je torej podal material iz «Novic», samo iz «Novic», in tudi iz njih ne vsega, ne da bi se bil sam ob tem gradivu poglobil v zgodovino ustanovitve Slov. Matice, ne da bi izkušal rešiti obilico vprašanj, ki se pojavljajo, ko prebiraš vesti o Slov. Matici v časopisju ustanovitvene dobe. Že sama poročila v «Novicah» zahtevajo včasih pojasnila, katera bi moral podati pač oni, ki sestavlja «spominski spis» z naslovom «Začetki Slov. Matice». Tako na primer je s tem gradivom še prav malo razjasnjena vloga štajerskih rodoljubov ob ustanovitvi in njihova «opozicija» pri prvem občnem zboru (glej tudi Vošnjakove «Spomine»), saj poročilo samo dvakrat jasno namiguje, da se je «opozicija» javila že pred prvim občnim zborom v časopisih. In končno mislim, da ustanovitev Slov. Matice ni in ne more biti le zasluga «Novic», Novičarjev ali Bleiweis-Tomanovega kroga. O Matici so toliko pisali drugi pred Tomanom in pred 1863. l., da nudi šele ves oni drugi material, ki ga Lah niti ne omenja, pravo sliko one dobe, vsega njenega literarnega in političnega ozračja, ki tvori delu za Matico podlago. Matica se ni ustanovila zavoljo Tomanovega oklica — Matica je bila v oni dobi nujna potreba, ustanovila se je, ker se je morala ustanoviti — zakaj in kako, vsega tega nam Lahova knjiga ne pove. In zakaj so ravno mariborski Slovenci tako silno angažirani, zakaj ravno najsevernejša meja? Vprašanje, ki izzove zopet drugo, o kulturnem središču v drugem obmejnem mestu, v Celovcu, odkoder se je oglasil Janežič — proti ustanovitvi Slovenske Matice! In zopet drug problem — ali so bile res le literarne potrebe, ki so rodile Slov. Matico? Ravno to, da so se štajerci ob jezikovni meji tako zavzeli zanjo, kaže tudi na politično polje in Vošnjak sam pripoveduje v «Spominih», da se je njihov odbor (Šuman, Majcinger, Šerbec, Chocholovšek) konstituiral, «ko smo dobili nasprotnega škofa», namreč M. Stepišnika, katerega so bili «Nemci silno veselji»!

Kaj pa najrazboritejša glava one dobe, Levstik, in njegovo delo za Matico? Povedal sem že, da dr. Lah nikjer ne omenja Levstikovega vprašanja v «Napreju» od 6. januarja 1863. l., ne omenja pa tudi ne Levstikovega polemičnega spisa «Slov. Matica» iz istega leta, kjer je Levstik z njemu lastno pregnanco ugotovil za naše slovstvo nujnost Slov. Matice, ki je «Slovencem tako potrebna, kakor je slepec potreben vida» in ker moramo izobraževati «svoje slovensko narečje, ker to nam silno ukazuje sedanji čas; to nam ukazujejo naše politične okolnosti in naša zemljepisna lega.» To je Levstikova polemika s «Slov. Prijateljem», ki je svetoval; naj se ne ustanovi Slov. Matica, temveč naj bi se združili s hrvaško Matico v Zagrebu, ki bi bila potem Matica vsem južnim Slovanom. Tem zanimivejši je ta Levstikov spis, ker je nadaljevanje njegove ostre zavrnitve predloga, naj bi sprejeli Slovenci hrvaščino za književni jezik.

Ako pa je bil dr. Lah znan Levstikov spis «Zgodovina Slov. Matice» v Koledarju 1865. l., ponatisnjen v Levstikovi Zbranih spisih, tedaj se res lahko

vpraša, zakaj je ponatisnil tudi ves oni material, ki ga ima že Levstik? Odgovor «radi popolnosti» ne drži, ker Lahova zbirka itak ni popolna.

Kakor zatrjuje dr. Lah v predgovoru, je hotel podati le nekaj spominov in podatkov o prvih začetkih Slov. Matice, ki «kažejo, s kako ljubeznijo se je narod oklenil svoje ustanovljene Matice». A tudi to se mu je ponesrečilo, ker ni znal izbrati z večšo roko spominov in podatkov, ki bi dali jasno in pravo sliko in ker nam ni pokazal dela onih mož, ki so v večji meri kot Toman, Costa in Bleiweis nositelji idejnih vrednot dobe, ki je rodila Slov. Matico. *to je vse, kar je Toman, Costa in Bleiweis nositelji idejnih vrednot dobe, ki je rodila Slov. Matico.*

Usoda je preprečila ob petdesetletnici Slov. Matice l. 1914. izdajo spominske knjige — dolžnost Matičinega odbora pa bi bila, da prepreči l. 1921. izdajo «spominskega spisa».

A. Pirjevec. *jako oz.*

Pravljice. Spisala in jim slike narisala Ilka Waschtetova. V Ljubljani, 1921. Založila Tiskovna zadruga.

Umetnih pravljic niti ni kdo ve kaj v književnosti velikih narodov, kaj šele v slovenski. Nekaj ličnih stvarc smo sicer dobili v novejših mladinskih knjižicah; a kolikor toliko so te pravljice vendarle stilizirani narodni motivi. Samonikle in samorasle niso. Ilke Waschtetove delce pomeni v tem oziru nekaj napredka. Saj je gotovo težko, ako ne celo nemogoče, izumiti lastne pravljicne motive, ker so ti motivi povsod isti in relativno prav tako maloštevilni kakor barve za slike, toni za skladbe. Ali da se dajo tudi iz skromnih elementov ustvarjati nove oblike, to vemo vsi in to se vidi tudi v pravljicah Ilke Waschtetove. Pisateljica kaže v njih dosti zmisla za otroško dušo; zato pa je tudi vrlo pogodila preprosti pravljicni ton ter svojo dikcijo vseskozi prilagodila otroškemu čustvovanju in pojmovanju. Druga njena vrлина je ta, da so nekatere pravljice nekako moderne, t. j. da srečno spajajo stare elemente z dogodki iz pol minulega časa, z motivi iz svetovne vojne. Take so: «Znamenje devoyke vile» (kjer služi aeroplan za bajnega ptiča), «O zmaju» (vojska) in «Pripovedka s soških planin» (kjer se pripoveduje, kako so vile zbežale od zelene Soče pred grdogledimi kozorogi). Iz drugih diha materinska ljubezen («Materini biseri», «Zaklad uboge mamicc»), ali pa so v njih obdelani vobče vzgojni nauki v nevsiljivi, prikupni obliki («Dobruško», «Čarek in začarani lešniki»). «Mali Tin» kaže v pravljicnem odelu pogubni vpliv nikotina (mali Tin = nikotin). — Pisateljica je opremila pravljice z ličnimi slikami, ki so večinoma izvedene v barvnem tisku; škoda samo, da je prva, ki bi morala kazati dolgo vrsto palčkov, tako neusmiljeno odščipnjena. — Knjižica je vredna vsega priporočila; v naši mladinski književnosti ji sodi vsekakor eno izmed najuglednejših mest.

A. Funtek.

Dr. Fr. Ilešič, Vežbenica hrvatskosrbskega jezika za srednje in njim slične šole. 1921. Str. 283. Založila «Tiskovna zadruga» v Ljubljani.

Koj po prevratu je Višji šolski svet za Slovenijo vpeljal po srednjih šolah (od petega razreda dalje) obligaten pouk srbohrvaščine; sedaj se poučuje tudi v osnovnih šolah in v nižjih razredih srednjih šol. Pouk na srednjih šolah so večinoma prevzeli slavisti, ki so pa le deloma praktično obvladali srbohrvaščino. Kako težavno je bilo to, vedo posebno oni, ki so morali pričeti prvokrat v življenju poučevati jezik, ki ga sami niso obvladali. Največ težoč pa je povzročalo pomanjkanje primernih učnih knjig. Pomagali smo si pač, kakor smo mogli. Vzeli smo si knjige, ki so bile vpeljane na Hrvaškem, in jih primerno tolmačili. Te knjige pa so za naše razmere neporabne, ker nimajo naglasnih znakov, ki so za nas vsaj še za nedogleden čas neobhodno potrebni, saj vemo, da dela Slovincu pri pouku in učenju srbohrvaščine razlika v naglasu

največje težkoče. Najbolj idealno bi pač bilo, če bi poučevali srbohrvaščino rojeni Srbi ali Hrvati, ker bi se učenci od njih najlažje naučili pravilnega naglasa. Mogoče bi pa tudi Slovenec, ki popolnoma obvlada srbohrvaški jezik, dosegel iste — če ne boljše — uspehe, kot rojen Srb ali Hrvat, ker bi poznal natančno oba jezika in bi znal bolje tolmačiti razlike v obeh jezikih. V tem oziru pa ima naša vlada lepo priliko, da pošlje na svoje stroške nekaj učiteljev v srbske in hrvaške kraje, posebno v Bosno in Hercegovino, da se na mestu nauče pravilnega akcenta.

Da se vsaj kolikor toliko odpomore potrebi po primernih učnih knjigah, je izšlo v zadnjih dveh letih nekaj več ali manj dobrih del; med vsemi je pa Ilesičeva vežbenica najobširnejša in najboljše delo te vrste. Prvi del obravnava slovnico z vajami, drugi ima vaje v cirilici in cirilske tekstke, vmes pa so še vzorci nazornega nauka. Čisto pravilno je podlaga slovnici ekavsko narečje. Znamenj za naglase je dvoje.

Materijal, ki ga je Ilesič zbral z veliko vestnostjo, še ni popolnoma dobro metodično obdelan. Dobro je glasoslovje, vendar je primerov več kot preveč in tudi oznaka glasov «č» in «dj» ni zadostna. Z velikim trudom je pisan oddelek o naglasu, vendar je premalo jasen za učno knjigo. Preobširna je sklanja; še veliko bolj preobširni pa so oddelki o zaimkih, predlogih in veznikih. Pri glagolih bi si želel tudi mnogo izprememb. Vaje so mnogokrat prenaivne in nepraktične. Najbolj pa motijo v knjigi oni «glej paragraf ta in ta!» — Vaje v čitanju različnih rokopisov so na mestu, vendar bi si želel bolj karakterističnih pisav. — Tudi je stvar okusa, da se začenja vežbenica kakega jezika z naukom o «vejci». — Na koncu knjige pogrešam kratek slovar manj znanih besed. — Izmed vzorcev nazornega nauka bi iztrebil razne tujke in bi si ravno to partijo želel zelo razširjeno. Mnogo takih praktičnih izrazov bi lahko prišlo v vaje.

V podrobnosti se nalašč nisem spuščal, ker tu ni mesta za to; to spada v strokoven list. Gornje opazke pa gotovo ne bodo zmanjšale vrednosti knjige, ki bo v rokah izvežbanega in vestnega učitelja sigurno dosegla izborne uspehe. Zato jo lahko priporočamo.

Dr. R. Molè.

Pogonowski Jerzy: *Twórczość Milana Begovića*. We Lwowie. 1922. 31 str.

Ta zanimivi «Studjum ze współczesnej literatury chorwackiej» je izšel kot ponatisk iz znanega lvovskega «Przewodnika naukowego i literackiego». Pogonowski prinaša v njem podrobne življenjepisne in bibliografske podatke o Begoviću, obenem pa tudi razbor in oceno njegovega umetniškega delovanja, najbolj obširno seveda, kar je za Poljaka umljivo, o njegovi «Gospé Walewski». «Milan Begović — tako govori v uvodu — lirik, dramaturg, prozajnik in esejist, vedno živahen in življenje sveže dojemajoč, a obenem miren psiholog — sijajen prikazovatelj renesančne kulture v italijansko-hrvaškem stilu, nje odmev — obenem pa tipično moderen tvorec tako glede vsebine kakor oblike, zasluži zaradi nenavadne mnogostranosti svojega talenta poleg Vojnovića in Nazora med vsemi današnjimi hrvaškimi pesniki najbolj poljsko monografijo. K tem tukaj navedenim ozirom prihaja še ozir na presrčno razmerje Begovića do Poljske, ki jo posebno dobro pozna, saj obravnava v svojem delu celo poljske motive. Begović je skromen; v korespondenci s piscem te razprave pravi, da sploh noče biti «velik poet», ker je prepričan, da se ta naslov lahko meri samo po onih, ki jim ga je priznala zgodovina. Za življenje pa se lahko dá komaj onim, katerih starost je jamstvo, da je zlata knjiga njih ustvarjanja definitivno zaprta. Proti koncu življenja je že bilo mogoče imenovati «velikega» kakega Hugoja, Tolstega ali Ibsena. Begović je popolnoma zadovoljen, če se

mu prizna odkrit artizem. Več si ne želi. Vse življenje je posvetil poeziji in umetnosti, čas pa, najpravičnejši kritik, bo kdaj dobro ocenil njegovo delo. Veliko priznanje, ki ga dobiva — in ne samo doma — že danes, je pač dovolj dokaza, da njegov napor in trud ni bil brezploden.»

V nadaljnjem Pogonowski podrobno opisuje Begovićevo življenje in podaja podrobno bibliografijo njegovih del od prvih pesmi, ki jih je priobčil kot realec leta 1892. v «Vijencu», pa tja do najnovejših del, ki še niso natisnjena ali dovršena. Ocenjuje ga kot erotika — med južnimi Slovani je po njegovih mislih največji — in kot finega artista, ki mu umetniški impulzi prihajajo pred vsem iz miselnega sveta. Sledeči odstavek bo menda dovolj značilen za način, kako ga ocenjuje: «Če naj reasumiram, imam težavno nalogo: kateri skupni imenovalac naj vzamemo za te neštete divergence, ki jih Begović ljubi in v svoji umetnosti uporablja? Menda se ne bom zmotil, če za glavne, njih vzdihe, sanje, čustva in poljube — misli (ob spremstvu bistroumnih opazk iz psihologije tipov in značajev epizodičnih ali sekundarnih oseb) vzamem kot imenovalca zmagovito ljubezen, katere ponosna boginja kakor stvarnik nad svetom kraljuje in v osehlo apatijo in sivino vsakdanjosti treska s svojim prastarim, večnim in večno novim bleskom.»

Knjižica je lep in zanimiv dokument stoletnih kulturnih zvez med Poljaki in Hrvati, ki se sedaj na novo oživljajo, vsled svojega bogatega in zanesljivega gradiva bo dobro služila našim literarnim zgodovinarjem, dasi menda ne bodo sprejeli vseh njenih rezultatov.

J. A. G.

U. Donadini: Kroz šibe. Zagreb. 1921.

Ulderiko Donadini, komaj osemindvajset let star mož, je plodovit pisatelj hrvatske moderne, novelist in dramatik.

Njegova najnovejša knjiga je bolesten vzklík obupa, klic k idealizmu, ob zadnji uri svarilno znamenje zbežanemu in trpečemu človeštvu. Zakaj strašno je v naši dobi, ko so «svi autoriteti propali. Nitko više nikomu ne vjeruje, i to je početak društvenog raspadanja... Kroz redove naših bankara, trgovaca, posjednika, poživinčalih u želji za sticanjem sve većeg imetka, prolazi ponižen čovjek od srca i volje za radom: ismijan, podrta odjela... Duh kod nas mora početi da sumnja, nije li možda posve nepotreban... Svi smo otrovani... Pokopali smo sve lijepo, što smo imali...!»

Junak našega časa je novelist Martin Semić, idejni nositelj romana «Kroz šibe». «On je bijedan, ali je junak», ki si iz dni našega «osvobajanja» ni rešil prav ničesar. V novo dobo stopa bolan in nesrečen, obupan in nezadovoljen. Najmanj enkrat na mesec se napije do nezavesti. Ko se iztrezni, je še bolj nesrečen in nezadovoljen in hud na vse, tudi na kulturo, ki «... ubija nerve... Ništa nema ogavnijega od neurastenika... što će biti, kad taj pauk neurastenije, hysterije i modernog ludila razplete svoje mreže iz gradova u provinciju i mala, mala seoca...»

Tragično svojstvo vseh mladih modernih umetnikov je silno svetožalje. Mladega človeka je včasih podžigala ta ali ona vzvišena misel in ga je nosila vroča ljubezen. A kaj je ljubezen, kje so ideali? Dr. Žgalin, siti blaziranec in brezobzirni afarist, pravi; «Ljubav je povišena tjelesna toplina. Preobraženi seksus». Mladi rod je svetožalen in ciničen morda tudi zato, ker je že v njegovo vzgojo posegel trdi materijalizem, da mu duša nikoli ni prav mogla piti ob čistem viru svetlih idealov. Ali je končno čužno? Kaj nam ne izpodnaša

tal sleherni dan? In nam ne ubija starih idealov, rušecih se v prah in v skrajni materijalizem? A kje je kdo, ki bi jih še znal in pošteno smel braniti? Izobraženstvo strada, trpi pomanjkanje, pada v dekadenco ali pa v indolenco. Kjer bi morali stati izobraženci kot idejni voditelji ljudstva, so se kot tipični povzdignjenci vrinili razni brezvestni samozvanci in drzni zajedavci ali pa plitvi politični rokomavhi.

Martina Semiča je to strašno grizlo. Okoli njega pa se je «... život razvijao u znaku borba političkih stranaka i ministarske lisnice. Svaka stranka nabrajala je svoje narodne mučenike... Prestao svaki rad. Svi su trgovali.»

Iz svete jeze nad hinavstvom se ni mogel več premagovati in je «zažviždao u jednom društvu, dok su nekoji sumnjivi patrioti pjevali narodnu himnu. Patrioti se pobuniše i izbatinaše ga.»

Reveži, ki so trpeli krivico in so bili preganjani zaradi pravice; krivičniki, ki so živeli ob grehah napuha in lakomnosti; mogočniki in očitni sleparji, ki se jim ni smililo zasužnjeno ljudstvo; nevoščljivci, blaziranci in potuhnjenci, ki so bili sami nesposobni velikih, plemenitih misli in dejanj; — vsi, ki ga zaradi svojega pokvarjenega in zavistnega srca niso mogli ali niso hoteli razumeti, so z glavo zmajevali nad njim in so ga razglasili za človeka zmot in neplodnih, zmešanih sanj.

Lačen in zapuščen je srdito grizel svojo jezo in bol, dokler se ni «... u njegovoj duši probudila neka apstraktna ljubav prema svima ljudima. Sve je opravdao. Nikoga nije osudjivao.»

V Svetem Pismu nove zaveze je našel vozal za vse svoje krize. Zakaj spoznal je, da je rešitev sveta samo v altruizmu in ljubezni do bližnjega.

Značilno je za hudo-hudo bolno današnjo dobo: Če ji je dano spoznanje, morajo pasti cinizem, sofizem, mizantropizem, ateizem in še premnogi, premnogi «izmi», in ubogi, po grdobji in hudobji greha tepeni, mučeni človek se vrača k začetku pravice in vse etike, ki more pomagati in odrešiti, h — katekizmu! Zakaj nepojmna, neizmerna globočina in veličina je v nauku in v zapovedi: **Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe!**

Moderna, kakor jo zastopa in razume Donadini, mi je všeč, ker mi njen kratek in jasen način izražanja razločno kaže pravo, neponarejeno podobo našega sramotnega in obupnega časa in ker brez ozira na kake tako zvane svetovne nazore, mogotce in oblastnike tepe in krvavo biča razmere, ki smo jih sami krivi in ki na njih vsi konjederimo.

Pot, ki jo hodi Donadini, ni nova, ali je sveža. Taka modernistična smer je dobra, ker vodi v večjo popolnost pozitivnosti. Pozitivist v tem zmislu je bil tudi naš Ivan Cankar, ki je z «novo pisarijo» potegnill za seboj vse in je dal našemu slovstvu blesteč slog in zares domač, naraven jezik.

Premnogi mladi objestneži, ki se jim na prvi pogled vidi pomanjkanje dobre očetove vzgoje, se po nemarnem tudi imenujejo «umetniki» in «modernisti», a so v resnici dekadentni, negativni in neresni jecljavci, so vredni prav za prav samo pomilovanja, ker sò tudi žrtev našega časa in le izrodek vse splošne zlorabe tako imenovane svobode.

Donadini pa je Jugoslovan poštenega starega kova. Zato se mu, čeprav je bolan, godi kakor mnogim slovenskim kulturnim delavcem, ki so ostali zvesti samim sebi.

Ivan Zorec.

Kronika.

Drama. Goljeve «Peterčkove poslednje sanje» in «Hamlet» so pritegnile široko ljudstvo v letošnji sezoni. Izvzemši «Pohujšanja» — mislim — se gledališče še ni razveseljevalo toliko prodanih hiš. Prva je morala kot edina slovenska noviteta v tekočih sezonah prestatati težke boje. Postavili so jo na sramotišče, ji očitali, da se je izlegla iz kukavičjega jajčeca in šele tribunal je zaključil nehonetne literarne boje.

Mistični čar božične noči, v kateri sluti človeška duša bližino svojega odrešenika in se ji odpirajo bajni svetovi narave, nakloni revnemu Peterčku njegove poslednje sanje, da se po Jakobovi lestvici povrne k svoji materi, med kore angelov. Vsebinov povesti — ne drame — tvorijo elizijska polja sanj, po katerih išče otrokova duša svojo mater, prvo osebo vsežrtvujoče ljubezni, na poti človeškega življenja. Drzna pesnikova intuicija jo je kot duha pripeljala z onega sveta ter ji udahnila tudi v onem življenju večno živo ljubezen do svojega deteta. Otroška fantazija pa si je ustvarila še dvoje spremljevalcev: princa lazurnih dalj, Mesca, in čarodeja gorjanskih hribov, Grčo. Druga slika odpira otroški očem tajne globine pod zemljo, kjer spi Matjaž s svojo vojsko. Očitko, da umotvor ni povsem harmonično izveden, opravičuje ta del božične pravljice. Pesnik je tolikanj vzljubil povest o Matjaževi vojski, da jo je preživel preveč po svoje in premalo vibrira v njej vlaken otroške fantazije. Oplojena z bogatim doživetjem komaj minulih dni krvave vojne je bolj kot vsi drugi deli ustvarjena «za» otroka in ne toliko iz njegove domišljije. Vkljub vsemu, da bi kot samo stojna enodejanka ne pogrešala prav ničesar, je priklenila otroške oči s posrečenimi, bajnimi vojaki in njihovim spevom. V njem počiva vsa barvitost pesnikovega ustvarjanja, njegove individualnosti. Pesem in sanje stražarjev nosijo pečat iz globin duše privrelih vrednot. Menim pa, da bi zahteval nekoliko poprave dramatični konflikt, ki mora tudi v dramski povesti razgibati dejanje. Dvomim, da bo sedanji ljubosumni oficir, za katerega se nisem mogel prav posebno ogreti, zadostoval v tem oziru mladim srcem. V tretji sliki, božični noči v gozdu se je razbohotila pesnikova ustvarjajoča sila do prelestnega bisera v mladinski literaturi. Predstava ni vezana na nikakršno režijo; s komplicirano lahko uspešno tekmuje najpreprostejša in vendar tudi ta ne bo razbila resnične poezije, ki veje iz tega dela. V njem najde otroška duša vse, kar so iskale sanjave oči v gozdnih globinah do čarodejne mizice, ki jo slutijo pod zelenim mahom. Posebljena gozdna bitja, kakor oče Hrast, robata čarovnica Bukev, Meglica krasotica, bodo romala z malim gledalcem v njegove sanje in živela bodo v njem, ko bo sam stikal za gozdnimi skrivnostmi. Pesnikov duh je v pravljicnem svetu ustvaril novo predstavo, polnočno mašo v gozdu. Dramatične niti, segajoče v četrto sliko, so vidnejše in Petrčkovo življenje v sanjah se združuje z realnim življenjem, odkoder ga reši njegov vnebohod. Kakor mnoge mladinske igre, tako je posebno četrta slika vezana na bizarno režijo, ki mora nebesa naslikati z najprejstnejšimi barvami. Zabrisala pa je ta slika v nežni in občutljivi duši poslednjo žalost, kajti nebesa niso otroku nikaka mistična nagrada za pozemeljsko življenje in ne odrešijo Petrčka trpljenja, temveč ga sprejmejo v realno srečo ter radost.

Največ pile bo potrebovalo, prvo dejanje, katerega mora pesnik v bodoče jače oživeti v dramatičnem oziru. Da bo tudi nekatera prebohotna mesta nekoliko pristrigel in poglobil, mu, mislim, lahko mirne duše prepustimo. Kdor pa želi še brskati po njej, bo imel priliko prihodnje leto.

Režijo je vodil Šest. Lepo posrečenim slikam bosta čas in razmišljanje vzporedila še druge, ki so šle letos nekoliko na hitro roko. Mogoče se mu posreči tudi množico nastopajočih skladnejše voditi, kakor doslej, ter pčnostaviti izpremembe. Vsekakor pa so vodile predstavo večje roke. V zasedbi potrebna predrugečenja bo zahtevala predvsem oseba matere. Če bi ji Šaričeva žrtvovala svojo Meglico krasotico, bi igra trpela manj, kakor je. Wintrovi se namreč ni posrečilo oviti svoje matere s pajčolanom nadzemlja, govor preliti iz deklaracije v življenje. Vera Danilova je zadovoljivo utelesila Peterčka. Gregorinov glas je neposlušen organ in se ne ukloni tudi taki ljubezni, s kakršno je to pot igral njegov oče Hrast. Oba skupaj bi dosegla mnogo lepše uspehe. Kralj in Šubelj sta bila edina poklicana voditi težki spev stražarjev. Mladini se je Lipah s svojo kreacijo takoj priljubil, mi pa smo opazovali njegovo vestnost in natančnost. Brezdvomno je pokosila Rakarjeva kot resolutna soproga svojega moža Grčo. —

Najsilnejša drama svetovnega slovstva je še vedno Hamlet. Objektivna, da lepi na njej prst slehečne zemlje, sega z duhom človeka v kozmične dimenzije. Njeno dogajanje ne pozna časa in zato se ji odpirajo vedno novi načini uprizorjanja. Pred nedavnim je razburila Evropo uprizoritev Hudožestvenikov. Dejstvo je, da je naš Hamlet predramil občinstvo in ga navdušil za klasično dramo. Če iščem vzroka, moram potrditi, da je Hamlet razgibal množice, ker se nam je vprizoritev posrečila. Ne zanima me dejstvo, da sicer res ni povsem samorodna tvorba, kajti prednjačili mi ne bomo v enakih predstavah. Gre le za življensko silo uprizoritve.

Še nedolgo je tvorila Hamletova oseba središče drame. Sledilo je, da se je patetika kosala z verbalistiko; celó razumevanje njegove osebnosti je zahtevalo različno prednašanje psihičnega stanja. Modernemu človeku se je Hamlet zopet približal. Sinteze iščočí duh se zaveda, da preveva dramo harmonija veseljstva. Mož, ki edini na dvoru danskem ni odložil črne obleke, sprejme poslanstvo z onega sveta, da uredi ta svet, ki je zablodil v pregrehe in zločine. Krog njega se zgrnejo razvratneži, hinavci, udani hlapci ter potegnejo v svoj kolobar čisto devico Ofelijo. Mož osami in bíje boj s strašnim orožjem, maskirano blaznostjo. Edini prijatelj, Horazio, mu ne služi v oporo. Široka ledina je, kamor lijejo prekipevajoče misli in čustva, katerih se mora tudi najsamotnejši človek v gotovih urah izpovedati. Za te izpovedi si je izbral Horazio. Kajti v njem samem ni pokoja, drama sile in moči, ki jo bije Hamlet v znamenju sveta, divja z isto silo v notranjosti. Vsak človek preživlja v svojem mikrokozmu več ali manj to najsubjektivnejšo dramo. In tragika je njena usoda. Tajnih vrat skrivnega razodetja ne bo odprla z lastnim ključem, duh klone glavo, kakor Hamlet v grobni sceni. Kaj so Yorickove oči videle v onostranstvu, ne razodeva njegova lobanja. Spoznanje vanitatis vanitatum ošibi kolena in intriga, zločin, ki je do kolen pogreznjen v zemljo, izvrši svojo osveto. Čeprav se s Hamletom zruši ves živeči svet, in stopi na oder novi človek, Fortinbras, ni strašna tragedija niti za las obledela.

V brezčasje je postavila Hamleta tudi naša režija. Morda ga je celo preveč potencirala z razsvetljevanjem in izločanjem. Samogovor «biti, ne biti» ne pomeni več kot monolog ob grobu, čeprav se to pot prvič duša sama bori s sladkostno grozo smrti. Mnogo posrečenejši so bili duševni momenti v materini sobi, na grobu, pri kraljevi molitvi, kjer je scenerija dihala odgovarjajoče ozadje. Te varijacije bodo gotovo trajno plodovite v inscenaciji Hamleta. Vprašanje godbe se mi zdi gotovo najkočljivejše. Shakespeare je ne predpisuje nikjer, razen fanfar.

Pač pa je napisal verzce, slajše od melodije in groznejše od mrtvaške zone. Meni samemu se zdi muzikalno spremljanje enakih verzov le nepotreben dodatek. S tem pa prihajamo do jedra naše predstave. Pregelj je napisal sledeče besede o besedi sami: «Slišiš jo, vidiš jo, kako izreže, kako je ustvarila iz temnosti misli in želje, da vidi sto oči.» Vse besede v Hamletu bi se morale na ta način roditi. In tega je pogrešala predvsem glavna, Rogozova kreacija. Monologi, zgoraj navedeni, in drugi so ostali deklamacije brez življenske sile. Hamlet sam ne izproži nikdar besede, ki bi obenem že ne postala aktivna sila v drami. Tako izrečene besede se morajo lomiti kakor skale, krhati in se podpisati v duši, ne pa iskati zunanjega učinka. Resnično, kjer je zunanji efekt na mestu, kot v prizoru s flavto, se je razvnel tudi Rogoz. Notranje drame je pogrešal. Šaričeva in Lipah sta n. pr. podala zapisanim črkam Shakespearjevo moč besede. V blaznosti razvozljeni najtajnejši utripi ženskega bitja so govorili z ustnicami Šaričeve srce pretresujočo melodijo. Spominjam se le, kako je podala besede: «vse bo še dobro,» tisto rdečo nit, za katero se lovi potaplajoča se kraljeva in Hamletova duša, Lipahov govor pa je Hamleta iskreno razvnel in trdim lahko, da je prvi igralec našel najprimernejšega interpreta našega ansambla. Ostali značaji ne nosijo nič manj kot glavni pečat večnosti na sebi. Zato se ni čuditi, da so se jim kreacije bolj ali manj približale, nikakor pa jih dosegle. Tudi Kraljev Laertes ni zadostno pokazal protipola Hamletove nature. Daneš je bil med vsemi še najboljši. Šest se mi zdi nekako poklican poglobiti Shakespearja na našem odru. Velika pohvala, katero je zaslužno žel letos, bo gotovo podkrepila njegovo neumorno iznajdljivost.

Predstave Putjatove režije, **Gardist, Žlahtni meščan in Anatol**, nam niso razodele ničesar novega, temveč le pokazale, da ta večji režiser preveč stremi za tem, kar smo pri Revizorju odklanjali. Prilagoditi se želi občinstvu, bodisi v bleščočih vlogah ali v režiji. Posebne iznajdljivosti v kreaciji različnih značajeve ni pokazal od Revizorjeva sem. Morda je neznanje jezika precejšnja ovira, toda ponavljajoče se kretnje izpričujejo majhno bogastvo. Priznati pa mu moram, da so osebe vselej dosledno izpeljane, vključno temu, da se izživljajo v prenapetem patosu. Ni čuda, da se vsled te lastnosti človeku vsiljujejo, pa ga ne prepričujejo.

Molnarjev **Gardist** je šibkejšo delo, ki kot komedija ne izvablja kipečega smeha. Tretje dejanje ohladi gledalca docela, ker se že tako slabo koncentrirano dejanje razblini. Več pozornosti je vsekakor vzbudil Schnitzlerjev **Anatol**. Videli smo ga v treh odlomkih, ki so pa vseeno docela ustvarili enotno sliko. Šaričevi je ta predstava darovala krasno priliko, da se poizkusi v vlogi, katere bi ji do sedaj ne bil nihče prisodil. Kdor se ni povsem udal plehki psihologiji Dunajčana, mestoma prav spretno napisani, je občudoval mojstrsko podano grizetko. Šaričevi je že od nekdanj tuja vsaka zloraba občinstva in tudi topot je z diskretno fineso odigrala svojo pasivno vlogo.

V francoskem slogu je Molierovo slavnost praznoval njegov **Žlahtni meščan**. Dobro, do skrajne podrobnosti naštudirana predstava je izzvala obilo smehu. Nekdo je ob tej priliki pripomnil brez vsakega postranskega namena: Molière roma, kakor je pravično, po vsej državi, Dostojevskega so pa skromno proslavile samo idealne revije.

Glede Putjatovih predstav bi omenil edino še, da se mi zdi Medvedova zmožna tudi drugačnih vlog, kakor vednih demimondk. Morda ji te utegnejo celo škodovati v nadaljnjem razvoju, ker jo odtujujejo samoniklemu ustvarjanju in jo izobražujejo preveč enostransko.

Ob svečanih prilikah igrajo Korolijevo **Jugano**, vilo najmlajšo, ki tudi Šaričevi ne nudi prilike, da razgiblje svoj talent.

Hauptmannova **Roza Berndova** je svoje čase vzbudila mnogo zanimanja, ki je danes precej splahnelo. Dejanje samo se plazi po zemlji in psihologično za interesiranje vzbudi le konec, ki edini vsebuje dramatično silo. Vsekakor bi bila boljša kot novela, kakor pa podana v dramatični obliki. Z vneto je igrala Roza Danilova, razvijajoč vse svoje moči. Bila ji je kos in se lahko postavi z njo. Enako sta Daneš in Železnik pogodila dobre tipe. Gaberščik bi to vlogo po svojem naturelu lahko sprejel mirne duše, a oviral ga je vedno isti furioso. Schönherjeva **Vražja ženska** pa je v dramatičnem oziru brezdvomno boljše delo. Gregorin je to pot doživljal svojo najposrečenejšo vlogo. Je prepričan in tudi Juvanovi nudi lepo soigro. S prirojeno svežostjo je Juvanova izzvala prav dramatične efekte in z dobrimi prehodi razvijala svoj značaj. Kralj se to pot ni posebno odlikoval, slabši momenti njegove igre so bila baš najkočljivejša mesta. Bratov Mrštikov **Maryša**, zajeta iz češkega kmečkega življenja, je dobro zasnovana ljudska igra v najboljšem pomenu besede. Dejanje teče gladko, enostavno, a spretno dramaturgizirano. Hvaležno vlogo Lizala je Šest preslabo karakteriziral. Dočim ima primerne kretnje, mu marsikaj skvari organ. Primerno vlogo je imel to pot Gaberščik in je bil mnogo boljši, kakor doslej. Tudi Rogozova ni bila slaba. Drenovčevi ljubimci pridobivajo.

Prekrasne Sabinke L. Andrejeva so ostra satira na ljudi zakonov, paragrafov. Sveža sila «starih» Rimljanov dominira nad plesnobo pisanih postav. Drama vidno narašča z drugim dejanjem, ki smeši s svojo jedko zbadljivostjo civilizacijo in napredek človeštva: dva koraka stori naprej, a takoj enega nazaj. Mož, kateremu je dala oblast v roke to zaspano ljudstvo Sabincev, ni nič manj smešen od njih samih in fino ozadje tvorijo sivolasi profesorji, ki slede vsakemu utripu življenja le po večnih in trajnih zakonih... Peček je vodil zadnji dve dejanji z znano virtuoznostjo, ki jo pokaže vselej v enakih stiliziranih osebah. Jasnega napredka pa ne more nihče odrekati Kakarjevi. Manj sreče je imel letos Danilo. Nušičev **Svet** mu ni nudi razmaha, dasiravno se je pošteno potrudil. Še težja je bila uprizoritev Kvapilove **Pampeliške**. Presajanje tako specifično nacionalne in edino le češkemu duhu odgovarjajoče otroške igre je drzen poizkus. Ze nerazumevanje besednega pomena, da je namreč pampeliška regrat, je nevarno; poleg tega je jasno predstavljanje nečesa mogoče le tedaj, če je pojmljivo vsem brez komentarja. Vkljub vsemu prizadevanju Vera Danilova ni ogrela. Enako ni našel Drenovčev Honza tistega odziva, s katerim pozdravlja češki gledalec svojega Honzo. Prepričan sem, da je delikatna, lirčna pesnitev na domačih tleh žela veličastne uspehe in bi jih najbrž tudi brez Vojana. Toda neuspeh pri nas nikakor ni Danilova krivda.

Juš Kozak.

Čehi in Slovenci. V feljtonu «Ostravskega Dennika» je pričel izhajati dne 6. oktobra 1921 dr. Iva Šorlija «Človek in pol» v prevodu prof. Evgena Stoklase. Prevodu je prevajalec napisal strokovno informativen uvod.

V proslavo sedemdesetletnice rojstva Alojza Jiraska je bil izdan v redakciji vseučiliškega docenta dr. Miroslava Hyska zbornik študij in spominov, tihočih se jubilatovega življenja in njegovega življenskega dela. Med drugim srečavamo tu članek univ. prof. Jana Máchala, v katerem primerja Jurčičevega «Tugomerja» in Jiraskovega «Gërona». Najprej pripoveduje avtor, kako se je Jurčič bolj oddaljil od zgodovinskega sporočila nego Jirásek in kako zategadelj njegovi tipi niso vzrastli naravnost iz zgodovinskih tal, marveč jih je ustvaril po določenih tipih, zlasti shakespeareških. Nadalje naglašča različna stališča obeh dramatikov,

v kolikor se kažete z ozirom na minule dogodke in sedanost, na sodobno razmerje Slovanov do Nemcev. Jurčičevega «Tugomerja» nazivlje tragedijo za upljivosti, smisel drame Jiraskove pa je, pokazati, kam vodi nesložnost in needinost Slovanov.

V drugem članku govori Dragutin Prohaska o pomenu Jiraskovem za Jugoslovane, zlasti za Hrvate, poudarja, da se je med Hrvati najprej poizkusil s pravim zgodovinskim romanom Avgust Šenoa, prišedši s praške šole, za njim pa Vjenceslav Novak, po rodu deloma Čeh. Na koncu obžaluje, da se Jugoslovani doslej ne morejo pobliže seznaniti z Jiraskovim delom iz prevodov ter pravi, da je temu vzrok dosedanja šolska vzgoja naroda, ki je potrebna temeljite reforme.

Seznam teh prevodov najde čitatelj na koncu zbornika v «Bibliografiji Jiraskovih del» od Františka Páte, kjer je omenjenih sedem prevodov srbohrvatskih in štirje slovenski: Gardist (Benkovič), V tujih službah (Příbyl), Psohlavci (najprej l. 1888., drugič v «Slovanu» l. 1906./7) in Filozofska historija (Zalár). Da ta seznam ni popoln, priča okolnost, da ne navaja «Seljanke» (Vojnarka), o katere ljubljanski premieri je pisal «Ljub. zvon» l. 1897., str. 62. Istotako moramo obžalovati, da se Páta v poslednjem oddelku svoje «Bibliografije» omejuje zgolj na češke stvari, tako da med «Literaturo o Jirasku» ne omenja niti enega slovenskega glasu.

Jubilej dr. Ivana Tavčarja je žal malone vsa češka žurnalistika prešla molče. Med častne izjeme spada «Venkov», praški osrednji list republikanske stranke češkoslovaške dežele, ki je 13. oktobra prinesel jubilejni članek izpod peresa Julija Hilberta, ki živi že preko 30 let med Slovenci in dobro pozna razmere.

Nove knjige.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Ambrožič, Matija. Materinska pomoč zdravemu in bolnemu dojenčku. Z 21 slikami. Ljubljana. Knjižnica zdravstvenega odseka za Slovenijo. 1921. 100 str.

Bleiweis-Trsteniški, Demeter. O zdravstvenih nalogah socialnega zavarovanja. Ljubljana. Bolniška blagajna za Slovenijo. 1921. 26 str.

* **Bojić, Milutin.** Soneti. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922. 32 sonetov.

* **Fink, Fr.** Posebno ukoslovje pouka v elementarnem razredu osnovnih šol. Slov. Šolska Matica. 1921. 76 str.

Futurisme, le. Revue synthétique bimensuelle, dirigée par F. T. Marinetti. Milan. 11. Janvier 1922. N. 1.

Gangl, E. Sfinga. Drama v štirih delih. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1922. 130 str.

* **Heine, H.** Florentinske noči. Preveo Nikola Polovina. Beograd-Sarajevo. J. Gj. Gjurgjević. 1921. 110 str. Cena po broju Din 1-50. (Mala Biblioteka, 176 do 179.)

* **Ivić, Aleksa.** O srpskom i hrvatskom imenu. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922. 50 str. Cena 2 Din.

* **Janković, Milica.** Ispovesti. Drugo izdanje. Beograd-Sarajevo. J. Gj. Gjurgjević. 1922. 231 str.

Kogoj, Marij. Zbori: Barčica. — Requiem. Ljubljana. Umetniška založba «Treh labodov». 1922. — Vsak zbor po 12 K.

Koporc, Srečko. Trije mešani zbori. Ljubljana. Umetniška založba «Treh labodov». 1921.

Lah, Ivan. Češka antologija. I. Ljubljana. Slovenska Matica. Izredno izdanje. 1922. 322 str. Cena 12 Din.

Lermontov, M. J. Junak našega časa. Prevel dr. Vladimir Borštnik. Ljubljana. Slovenska Matica. 191 str.

Lončar, Dragotin. Politično življenje Slovencev. (Od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta.) V predelani in pomnoženi drugi izdaji. Ljubljana. Slovenska Matica. 1921. 177 str.

Lovrenčič, Joža. Gorske pravljice. Podobe narisal Avg. Bucik. Gorica. Goriška Matica. 1921. 94 str.

Mašić, B. Deda Joksims. Narodni poslanik, lihvar i predsednik svakojakih društava za pomoć i humanitarnost. Ilustroval J. Kljaković. Zagreb. «Književni Jug». 1922. 180 str.

* **Massuka, V.** Vedre i tamne noći. S predgovorom S. Pandurovića. Beograd. 1922. 73 str. Cena 8 Din.

Novak, Fr. Slovenska stenografija. Drugi del: Debatno pismo. Druga predelana izdaja. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1922. 34 + 43 str. Cena 16 Din.

Pivko, Ljudevit, in Schaup, Adolf. Telovadba. I. stroka: proste vaje, redovne vaje, hoja in tek, rajalne vaje. (2. zv.) Maribor. Slov. Šolska Matica. 1921. 200 str.

* **Popović, M. Dj.** Da sam znao ranije! Razgovor o trezvenosti. Beograd. 1921. 31 str. Cena 1-50 Din. (Izdanje Ministarstva Narodnog Zdravlja, 41.)

Pripovedke, srbske narodne. Preložil Fran Erjavec. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1922. 198 str. Cena 18 Din.

Rape, Andrej. Mladini. VII. zvezek s 5 slikami. (Ujedinjenje.) Ljubljana. Last in založba Društva za zgradbo Učiteljskega konvikta. 1922. 116 str. Cena vez. knjigi 9 Din.

Robida, Ivan. Boj alkoholu! Ljubljana. Knjižnica zdravstvenega odseka za Slovenijo. (Št. 3.) 1922. 15 str.

Shakespeare, William. Kralj Henrik IV. I. dio. Preveo Milan Šenoa. Zagreb. Izvanredno izdanje «Maticе Hrvatske». 1922. 84 str. Cena 32 K.

Štříbrný, Dominik. Simon Gregorčič. Prevel dr. J. Glonar. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1922. 152 str.

Štěpánek, Vincenc. Dnevnik mladega človeka. Prev. Vida Pivkova. Maribor. Sokolska župa Maribor. 1922. 39 str. Cena 1-50 Din.

Tagore, Rabindranat. Vrtnar. Poslovenil Al. Gradnik. Ljubljana. Zvezna tiskarna. 1922. 107 str.

Tičar, Josip. Boj nalezljivim boleznim. Opisi važnih kužnih bolezni z navodili za nego bolnikov. S slikami. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1922. 155 str. Cena 10 Din, po pošti 75 par več.

Vida, Lepa, mesečnik lit. krožka «Lepa Vida». Leto I. Št. 2.—3. Urednik Srečko Kosovel. Ljubljana. Liter. krožek «Lepa Vida». 1922. 16 str.

Zarja. Glasilo ruske narodne misli in vseslovanske vzajemnosti. Urejuje Andr. R. Milevski. Celje. Januar—Februar 1922. No. I.—II. 32 str. Cena 1. in 2. št. Din 6-50.

Zbornik, pedagoški za leto 1921. XIX. zvezek. Uredil dr. K. Ozvald. Ljubljana. Slov. Šolska Matica. 1921. 164 str.

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOSIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno **knjigoveznico**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

Razpis pisateljske nagrade.

Tiskovna zadruga v Ljubljani razpisuje nagrado v znesku

20.000 kron,

ki se izplača za najboljši pripovedni spis v obsegu 10 Zvonovih pol. - Roman se priobči v prihodnjem letniku „Ljubljanskega zvona“ in se bo poleg nagrade honoriral še z običajnim pisateljskim honorarjem. - Konkurenčni spis (ako mogoče, pisan s strojem) naj se odda do 31. oktobra 1922 uredništvu „Ljubljanskega zvona“ anonimno, z avtorjevim imenom v zapečatenem kuvertu. - Na kuvertu bodi poleg naslova delo označeno kot konkurenčni spis. - Snov spisu je lahko poljubna, edino merilo tvori estetsko-umetniški nivo uposlanega dela. - Za rokopise, ki bi pri nagradi eventualno ne prišli v poštev, a ustrezajo literarnim zahtevam, si Tiskovna zadruga pridržuje pravico, da jih odkupi in priobči v „Ljubljanskem zvonu“.

Razsodišče za presojanje uposlanih rokopisov tvori poleg urednika „Ljubljanskega zvona“ še dva člana.

V Ljubljani, dne 1. junija, 1922.

Tiskovna zadruga
v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54.

OBRTNA BANKA

v Ljubljani, Kongresni trg 4

daje kredite v obrtne svrhe, po izrednih pogojih, pospešuje in podpira ustanavljanje obrtnih in industrijskih podjetij, izvršuje vse bančne transakcije najkulantneje.

Obrestuje vloge na **4%** na tekoči račun po knjižice po dogovoru

od dne vloge do dne dviga. — Ima dovoljenje za poslovanje z devizami in valutami.

Telefon štev. 508. — Račun pri poštne č. zavodu štev. 12.051.

„Merakl“ Medić, Rakovc & Zankl tovarna kem. in rud. barv in lakov

Podružnica: Maribor. Centrala Ljubljana. Skladišče: Novisad.

Ljubljana: Telefon 64. Brzjavni: Merakl. Ljubljana: Poštni predal 120.

Emajlni laki. Pravi firnež. Barve za pode. Priznana najboljša in zanesljiva kakovost barve za obleke, vse vrste barv, suhe in oljnate, mavec (Gips), mastenec (Federweiss), strojno olje, karbolinej, steklarski in mizarski klej, pleskarski, slikarski in zidarski čopiči, kakor tudi drugi v to stroko spadajoči predmeti.